

K. II.
6102

ISTORIA CETĂȚII NEMȚU

SCHIȚATĂ PE SCURT

DE

ARCHIEREUL NARCIS CREȚULESCU
DIN MÂNĂSTIREA NEMȚU

EXTRAS DIN «ROMÂNIA MILITARĂ»

Anul VIII. — Volum XV.

BUCURESCI

Instit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r Ión St. Rasidescu
16, Strada Dómnai, 16

1905.

7388

Nu se împru-
mută acasă.

ISTORIA CETĂȚII NEMȚU

SCHIȚATĂ PE SCURT

DE

ARCHIEREUL NARCIS CREȚULESCU
DIN MÂNĂSTIREA NEMȚU

EXTRAS DIN «ROMÂNIA MILITARĂ»
Anul VIII. — Volum XV.

BIBLIOTECA
DOCUMENTARĂ
ORAȘUL FIATRA NEAMȚ

7.388.
541

BUCURESCI

Inst. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r Ion St. Rasidescu
16, Strada Dómniei, 16
1905.

k.11.
6102

ISTORIA CETĂȚII NEMȚU

Istoria acestei cetăți, de la începutul ei, și până în zilele noastre a fost așa:

Cu 800 de ani înapoă, orde numeroșe de Cumană și Tătară isvoraă din fundul Asiei mongole, ca de la un isvor nesecat, veniaă cu furie în țerile noastre și distrugeaă tot ce le ieșia în cale.

Tătarii eraă nomadi, de viță mongolă, trup îndesat, mădulări scurte, trunchiă mare, piele albă, față lată, cap ascuțit, ochii mici, depărtați, pėrul aspru țepos, sėlbatică; trăiaă în corturi portative, le plăcea a trăi pe socotela altuia, iubiaă prada, jaful și omorul, măncaă carne crudă prospėtă și putredă, beaă lapte incheșat amestecat cu sâșge de cal. Aceste orde prădătore se aflaă așa dar pe cel mai de jos grad al civilizațiunii. Cum eraă Tătarii, așa eraă și regiă lor: Gingis-Han, fiul acestuia Batus-Han, Orda, Cadan, Bugek, Bachetar, și alți. Numėrul lor era nesėmuit de mare. Se părea, că s'a desfundat totă Asia de Tătari. Ei veniaă prin știrbitura Uralilor către Marea Caspică, treceaă apele în not, ei și caii lor, cu mare ușurință. Își făceaă drumul prin munți cu topóre și cu foc. De la Marea Caspică, Batus-Han cu grosul trupelor sale a cutreierat Rusia, a pustiit-o, a ars orașele: Vladimir, Moscva, Chiev și altele..... Alți aă apucat prin Polonia, de aă pustiit-o și-aă ars Cracovia. De aici Tătarii se împart în două trupe și plēcă asupra Silesiei și a Germaniei și bat la Lignitz pe Germană; apoi Tătarii, avėnd pierderă mari, se retrag spre Tartaria lor. Alți se năpustesc asupra Ungariei; uniă apucă prin Bucovina, trec pe la Rodna, pe la Bistrița și tot înainte prin Transilvania și Ungaria; aă stră-

bătut în Țera-românească, unde spre Râmnic și Putna au dat peste Cumanii, asiatici tot de ai lor.

Alții, a IV-a trupă de Tătari cu șeful lor Bachetar, au venit prin Moldova, au pustiit țera; apoi pe văile riurilor.... pe la Bicaz, Prisecani și Popesci trec munții în Transilvania, și în Ungaria; pradă și distrug și pe acolo tot ce le ese în cale.

Acești barbari, diși Tătari, sunt cei mai de pe urmă dintre invasiunile din Europa, dar au fost și cei mai periculoși. Numai numele de *Tătar* era destul a băga în om grózele morții. Scriitorii contemporani ca: Nechifor Gregoras, spune că de aceea Tătarii erau neînvinși pentru-că nu mâncau grâu și nu beau vin. Toma Archidiaconul, în istoria Saloniteană V. III. § 38, îi descrie înflorători; Roger Canonul în *Miserabile Carmen* § 20 îi descrie înfricoșai și așa de teribili, în cât această descriere nici nu se póte ceti fără gróză. Unii dintr'înșii urmăriaú a rămânea în Moldova și căutaú a se cuibări pe la Căușeni, unde mai târziu s'a făcut și un târg, în Basarabia lângă Chițcani, la Chișinău (*Chisno-Varzareva*) la Botoșani, la Iași, la Fălciu, la Cărlomănesci; în Țera-românească pe la Mizil, pe la Tohani și pe aiurea. Dar în urmă, nu tocmai târziu, au fost bătuți și alungați de pe aici.

Moldova, pe atunci, se întindea de la obcina Carpaților, până la Nistru, iară pe lungime de la Dunăre (care adeseori era disputată) până la hotarele Poloniei. Toți barbarii, cari veniaú pe aici, dádeau în drumul lor întâi peste Moldova, o pradaú și o devastaú cu totul, mai cu sémă în părțile câmpene. Apoi veniaú pe aici (în ținuturile Némțului), se străcuraú pe văile apelor dintre munți, treceaú dincolo și pradaú și acolo.

Nici Moldova cu Țera-românească, nici Transilvania cu Ungaria, nu aveaú dila bune din pricina acestor barbari, mulți ca stolurile de lăcuste, cari de pe atunci își au lăsat numele lor sémánate pe la unele localități de la noi: Hangu, Hălăuca, Hurduga, Ceahlău (dis Cocaiu în vechime), Orda, Băgău Tohani, Tolocani, etc.

Din pricina Tătarilor — barbari cotropitori — o parte din

populațiunea Moldovei a fost silită a emigra, dincolo peste munți, la Maramureș,—de unde s'a întors mai târziu pe la 1288, 1343 și 1348 sub domnitorii noștri: Dragoșesci și Bogdănesci,—ceea ce se numește în istoria a II-a descălicare.

Pe atunci Moldova era împărțită în multe stătuțele mici, cu domni mici neîntemeiate așa bine, ca să pôtă alunga toiu de barbari de aici să nu trecă și în Ungaria, și dacă alte state bătrâne nu aveau ce le face Tătarilor, ce ai fi pretins atunci de la Moldova, care abia se închea.... În aceste timpuri frica de barbari a silit pe Domni Moldovei, ca și pe coróna Ungariei, să alerge la măsurii de apărare comune în contra barbarilor Tătari și Cumanii.

Între măsurile adoptate de amândouă părțile, au fost:

1. Moldova a cedat tot pământul, de la riul Moldova până la virfurile munților Călimani, la Pietrele Roșii, și Pietrele Dómnei pe obcina: Albile, Pietrele Roșii, Chilău, Chirișigu, Chisirigu, Melihauș, Ardelele.... Aceste hotare altă dată au fost pe virfurile munților Hurduga, Vârstatu, Țipleșu, Cobilița și alții pe obcină, tot la vale în jos. Iară pe lungime: de la Dorna încóce, până în dreptul Tupilaților, din jos de Soci.—Acest pământ l'a dat —Moldova — ca să fie de hrană cetății, pentru săteni, cari vor forma garnisóna de apărare, și să le fie spre despăgubire de cheltuieli, și pentru materialul de construcțiuni și de unelte meșteșugarilor.... Cu alte vorbe avea, ca pământ, mai tot județul de astă-dí. Moșiile erau date după împărțela cea veche a Moldovei.

2. Coróna Ungariei s'a îndatorat să aducă, aici la noi, colonii de apărare, scutite de toate dările către statul unguresc, și înzestrate cu alte multe privilegii și avantagii pentru cheltuieli, construcțiuni, echipament și întreținere.

Când pământul și cheltuielile au fost arangiate de amândouă părțile, atunci Andrei al II-lea, regele Ungariei, supranumit Ierusalimitul de la întreprinderea cruciatei a V-a, fiul lui Bela al III-lea, tata lui Bela al IV-lea, a adus aici la noi Teutonii, Sașii din Ardeal și pe cavalerii ordinului Ospitalului Sf. Ión Evanghelistul (Bogoslovul) de Ierusalim, de la

Ptolemaida veche, ȃisă și Sf. Ión d'Acra (St. Jean d'Acre) (o cétă din ordinul Ioanișilor,—Cavalerií de Malta), cari făceau parte din cruciada cunoscutului Andreíu.

Acești Cavaleri au venit aici la noi, în Moldova. Ei au fost un mare ordin religios și militar, fundat în 1128, reorganizat la 1190; reședința lor era în Palestina la Sf. Ión de Acra. Scopul lor era apărarea ȃerilor de barbari și ospitalitatea dată—prin spitaturi—străinilor și răniților. Ordinul lor era alcătuit din totă nobilimea Europei. Ómení culți, bogați și generoși. Ei se împărțiau în 3 clase : 1) Nobilimea Europei, organizată milităresce, 2) Preoții, și 3) Frații de serviciu; toți purtau titlul de «Frații Sf. Maria», erau îmbrăcați în mantale albe cu cruce neagră, stăteau dincóce și dincolo de mare, căpetenia lor se ȃicea magistru; cel întâi magistru a fost : Valpod, apoi Rembald, după dânsii Cajeva, Herman și alții.

La sfârșitul cruciadelor ordinul vine de se stabilește în Europa pe domeniile, ce le aveau, ca proprietăți de mai înainte, sau le-au câștigat și mai pe urmă în Italia, Germania, Ungaria, Transilvania și pe aiurea.

Tătarii încep a furnica pe la anií 1204,—5,—6,—20,—40 și alte date. Cavalerií vin pe la noi, în Moldova, pe la 1210 se organizează milităresce după sistemul lor și după pozițiunea locului de la noi, ca să alunge pe barbarií Tătari și Cumaní și de aici, ca să nu trecă și în Ungaria.

Aici, la noi, au făcut în 20 de ani, între anií 1210 și 1230, trei feluri de construcțiuni și anume :

I. O Cetate, case și magasií, pe vatra din mijlocul satului, care era atunci pe acéstă vale¹⁾ și care sat mare s'a strămutat de pe acéstă vale pe la anií 1785—1794... Cetatea era în patru laturi; fie-care lature era de o sută metri lungime. La fie-care colț al patratului avea câte un pîrg, scurt, gros, cu câte o meterează, ȃis crenel, pe fie-care lature din cele opt muchii ale pîrgului. În mijlocul patra-

¹⁾ Astă-ȃi pe acéstă vatră se află Mănăstirea Némțu.

tului era o magasie mare pentru bani, arme, munițiuni, și alte obiecte de rezervă. În mijlocul magasiei din centru, spre stânga, era pusă biserica mare «Inălțarea» a Mănăstirii Némțu. Casele erau pe două rânduri de celule, case, odăi mici cu spatele în afară, fața în ogradă; ograda avea atunci, două eșiri secrete, una pe sub pîrgul de la unghiul despre Nord, spre apa Nemțișorului, care atunci era în curgere pe sub zidul Cetății, spre nord. Altă eșire ascunsă era pe sub pîrgul de la unghiul cetății, spre sud, spre apa Magherniței, care pe atunci curgea pe sub zidul cetății. Pórta era pe sub rîndul caselor din spre vest, la jumătatea zidului din spre vest, pe sub un gang. A se vedea Planul anexat ¹⁾.

¹⁾ *Legenda Planului cetății 1:*

1. Magasia cea mare sau veche a cetății, 1210; în urmă biserică, 1497; astăzi numai urme în pămînt. — 2. Biserica «Inălțarea», 1365, 1392; în urmă strămutată. — 3. Pórta cea mare despre vest, reînnoită mai în urmă. Sub pórta (în gang) se afla o subterană, care servia de cursă. — 4. Portița secretă spre apa Nemțișor. Această portiță, care ducea la apa Nemțișor, s'a descoperit în pămînt, în zidul cel vechiu al cetății, ast-fel: Mitropolitul Veniamin Costache la a. 1808--1812 a găsit aici niscai căsuțe ruinate, a pus ómeni de le-au săpat până în fundament și a aflat aici în pămînt zidul cel vechiu al cetății înămolit. Usciorii erau de pietre cioplite de 20 cm. pe 20 cm., pragul de jos ros până la 4 cm. Apoi, pe acel loc, s'a zidit casă nouă cu beciuri, magasi, biserica «Adormirea» și case pe colț cu două rânduri, stăriția de astăzi. Pentru memoria zidărilor vechi, găsite în pămînt, el a păstrat gangul cu portița veche, înnoite, cari sunt și acum, reînnoite după focul din 1862, Noembre 24/5. — 5. Portița secretă spre apa numită Maghernița. În a. 1819 stărițul Ilarie a pus de a săpat și a zidit beciul de pușcărie, care este acolo, sub casa însemnată în plan cu Nr. 5. Săpându-se fundamentul beciului s'a găsit iarăși, în pămînt, nămolit zidul cel vechiu al cetății de la 1210 — și aici s'a păstrat, spre amintire, același gang, după forma lui cea veche. Zidirea de acum este după arderea mănăstirii (de la 1862). Ast-fel hramul Bogoslov, magasia din patrat, forma ridicării lor, conductele, apele vecine, beciurile subterane, pîrgurile de la colțuri, beciul de sub Bogoslov și altele, probează în deajuns, împreună cu tradițiunea bătrînilor, că aici a fost intru adevăr cetatea Némțu, și după ducerea Cavalerilor, s'a suprapus mănăstirea Sfîntului German, disă în urmă Mănăstirea

Tóte jalónele arătate aici sunt și acum, pentru omul, care cunósce istoria lor, și scie a le urmări și constata. Cetatea acésta aũ făcut-o Cavaleriĩ pentru statul major, personalul tehnic, personalul de serviciũ și pentru serviciul lor. Afară de cetate, alătura, spre est, aũ făcut o capelă (bisericuță) de lemn, durat pe fundament de piétră, cu hramul Sf. Bogoslovul, care pe de desubt avea un beciũ secret în pământ; spre vest, în fața porții aũ făcut crâsmă, fântână, scrinciob și un păriũ curgător de la est spre sud, care da în Maghernița; iar în cetate, fântână, în mijlocul cetății spre drépta. Zidul peste tot era gros de 3 metri, alt zid era circumscris în loc de propele. Zidul caselor, pe grosimea casei, era de 16 metri liniari în adâncimea casei, pe tótă laturea, ceea-ce este și acum.

Dupě plecarea Cavalerilor, acésta cetate și acésta vatră, cu biserica Sf. Ión Bogoslovu, aũ dat nascere Mănăstirii Sf. German, zisă pe urmă Mănăstirea Némțu, cu hramul Bo-

Némțu. — 6. Pírguri pătrate pe la colțurile cetății, din cari trei lipsesc astă-dí. — 7. Biserica St. Ión Bogoslovul, în afară de zidurile cetății, a. 1210; reînویتă la 1402 și 1835. — 8. Un beciũ mare sub pământ, care există și astă-dí. — 9. Un beciũ mare în zidul caselor. Există. — 10. Drum, care duce de la pórta de vest a cetății peste podul apei Maghernița și drumușorul dintre biserica I. Bogoslov și zidul de resărit al cetății. — 11. Crâșma satului. — 12. Scrânciobul satului. — 13. Fântâna, acum fântâna Danc. — 14. Fântâna lui Popa Nila, acum fântâna Ciobanului. — 15. Casa vornicului Grumeza. — 16. Schitu Slatior, acum Ovidenia. — 17. Fântâna lui Isaia Orbul, hotar. — 18-a. Fântâna din cetate, astupată la 1510. — 18-b. Fântână și ciușmea, mai nouă. — 19. Forma satului dispărut, care în anii 1785—94 a fost strămutat la Timișesci și Grumăzesci. — 20. Scaun lung, unde fac císia vorniciei satului. Există și acum. — 21. Zidurile vechi ale cetății, indicate cu aproximațiune; — Zidurile mănăstirii Némțu de la 1325 încóce. Fie-care lature de zid, are o lungime de câte 100 metri. Grosimea sau lățimea zidului, în care se cuprind și casele este de 16 m. — 22. Ruine stratificate, de la 1210 încóce, până la o adâncime de 8 m. Pe deasupra este pământ nou, pus mai în urmă. — 23. Păriul Nemțisorului la 1210. — 24. Păriul Nemțisorului strămutat în a. 1823—1834 prin stărițul Domețian. — 25. Păriul Maghernița. — 26. Pod de lemn. — 27. Un păriu, care astă-dí nu mai există.

goslovu, care este și acum, biserică mică înnoită radical la 1402, 1835. Din beciul vechi, calfa Neculai Cernoveschi a făcut groponița de adî. Tote zidăriile acestea din cetatea veche s'a înnoit în mănăstire, după trebuința vieții monastice, așa cum sunt și astă-dî. Eu cunosc unde se afla în vechime fie-care construcțiune în parte și cine le-a înnoit, de au ajuns până la noi, de se află și acum.

II. O a doua construcțiune, care cuprindea: case, grajduri, și beciuri cu magasi se afla la Trăpezari sub Brăileanca, mai jos de poenile lui Gurie și Prian (Chiprian) într'o pozițiune ascunsă de vederea inamicului ¹⁾, cari acarete au jucat un rol însemnat în istoria acestor localități, având de căpetenie un pârcălab particular, în legătură cu cei-l'alți pârcălabi de la cele-l'alte cetăți. . . Acaretele acestea au fost sus pe deal, deasupra iazului de la Trăpezari ²⁾, a prisăcii de pe cîsta opusă, și la fundul iazului, în pădure, sub ripa malului de sub dealul Brăileanca; erau și beciuri secrete, sub deal magasi ascunse și necunoscute până le-a denunțat Gatoie Surguiu pe la 1653, care a plătit cu capul, denunțarea sa. A se vedea Planul II ³⁾. De la 1716, acaretele acestea au rămas pustii și părăsite până la anul 1819, când starețul Ilarie le-a desfîințat prin calfa Neculai Cernoveschi, și cu materialul de la grajduri și de la Trăpezari a înălțat zidăriile din patratul M-rii

¹⁾ Poenile lui Gurie și Prian sunt alătura pe cîsta dealului Brăileanca.

²⁾ Iazul de la Trăpezari a fost mare, s'a tăiat la 1561; acum pe acest loc este pădure. Păriul, ce curge din fostul iaz, se dice Păriul Trăpezari.

³⁾ *Legenda Planului cetății a II-a:*

1. Drumul de la M-rea Némțu la Branisce și la Tîrgu Némțu. — 2. Păriul Nemțisor. — 3. Podul de piétră Fodor. — 4. Fântâna lui Isaia Orbul, hotar. — 5. Păriul Slătior. — 6. Iazul schitului Slătior. — 7. Schitul Slătior, pe urmă Ovidenia. — 8. Cîsta schitului, păduri de stejar. — 9. Prisaca. — 10. Fântâne. — 11. Beci. — 12. Drumușor părăsit. — 13. Bălării. — 14. Poiana Niculăeș. — 15. Păriul Trăpezari. — 16. Iazul Trăpezari (1210), tăiat la 1861, acum pădure pe

Némțu, cari și ele s'au prefăcut din nou după arderea Mănăstirii Némțu la 1862 Noembre 25.

Numele grajdurii vine de la grajdurile cetății Némțu de pe vatra Mănăstirii Némțu. Acum la grajduri sunt ruine și livedi cu arbori roditori; iazul a fost tăiat la 1861.

Numele Brăileanca vine de la o nevestă frumoasă și iată cum: în vechime, în satul vechiu Drăgănesci, era o mahala a satului cu numele Brăila, în această mahala era o fată prea frumoasă, care fată s'a măritat, cu un om negustor din târgul Urania ¹⁾, de sub muntele Corciova. Negustorul cu nevasta lui cea frumoasă, a făcut o crîsmă, scrinciob și jocuri, la grajduri, pe colina (clina) picio-
rului de asupra grajdurilor.

Aici soldații de la grajduri se imbia, haî, la crîsmă, haî la joc, haî la scrinciob... Ei diceau: haî la Brăileanca; adică: haî la Brăileanca cea frumoasă să ne cinstescă cu dragostea ei. De atunci a rămas... numele Brăileanca pe aceste locuri (Ist. M-rii Némțu. Manuscris t. X, 523 și t. I, pag. 347).

Aceste două cetăți, anume: cetatea de pe vatra M-rii, s'a prefăcut în M-re de călugări de pe la 1325, și acum numele de cetate este stins în gura tuturor; iar cetatea de la grajduri, cu grajduri cu tot, este părăsită și uitată de toți după 1716... și s'a desființat la 1819. A rămas a treia cetate a cărei ruini se ved și acum.

Despre această cetate să vorbim acum aici mai jos.

III. Cavalerii în a treia serie de construcțiuni au zidit o cetățuie după anul 1210. Ei au construit această cetate pe

vatra lui. — 17. Case și beciuri secrete sub munte. — 18. Ripi adânci. — 19. Grajdurile pentru cai. — 20. Drum pe la podul Fodor. — 21. Case pentru soldați. — 22. Gospodărie. — 23. Obreja mică. — 24. Branisce, câmp gol. — 25. Grădina cu arbori roditori, din cari mai sunt și acum. — 26. Drumul prin Branisce la Némțu. — 27. Drumul către grajduri și schitul Slătior. — 28. Puturos. — 29. Brăileanca. — 30. Păduri. — 31. Poiana Prian. — 32. Poiana Gurie.

¹⁾ Mic târgușor cu biserica săsescă, ce se afla situat pe capul despre răsărit al muntelui Pleșu, numit Corciova.

sprincéna Țifului Timuș, așa se numia muntele cetății pe acele timpuri vechi. Timuș délul se cuprindea atunci, ca și acum, în lungimea muntelui Pleșu de astă-dî. Culmea muntelui Pleșu din vechime, începe de la capétul despre resărit de la Corciova, unde era tirgul Urania și biserica episcopiei Săsesci, și se prelungește până la fundul muntelui Alb (Rusu de astădî).

Pe atunci muntele Pleșu era mai tînăr, era plin ca o girédă de grâu, și nu avea pe atunci pe densus, precum are acum, aprópe 50 de gheburî mari și micî, rarî și dese. Aici pe Pleșu în Țiful Timuș, în sus, de unde este acum tirgul Némțu, Cavaleriî, după anul 1210, aũ zidit o cetățuie, ca să le slujească de vegherî la gura văiî, ca să se păzească de oușmanî, să le vėduți de aici; garda de la cetate să dea semnalul; de aici să nu trecă dușmanii mai în sus, să-i surprindă nepregătiți în culcușurile lor. De aceea acéstă cetate s'a zidit aici, sus, pe înălțimea muntelui, care înălțime pe atunci, la 1220, era cam de 150 la 280 metriî, între adâncimea văii jos, și înălțimea muntelui sus, până unde se află acum ruinele cetății, ceea ce adeverește tradițiunea bătrânilor, că în vechime, nu se putea sui nimeni, nici cu un chip, pe din fața cetății și că tótă comunicațiunea se făcea numai pe la spate, pe drumuri făcute de mîna meșterilor săpătorî și pe drumuri suspendate. Drumurile erau străjuite, cele secrete de egumenul de la M-reă Bogdănesci ¹⁾, până la ieromonachul Paisie, nepotul lui Stoian Joldea, armașul de la cetate.

Aceste ruini, aũ fost cetate. Cavaleriî aũ zidit-o în forma unui castel germanic, întărită cu două rînduri de ziduri gróse și cu propele de zid, carî se vėd și acum; grosimea zidului și a propelelor, ca și a stălpilor rěmași de la pod, este de câte trei metri. Iată cum a fost cetatea cînd

¹⁾ Acéstă mănăstire a fost arsă de Tătari în anul 1510. A fost în urmă innoită în satul Rășca și ast-fel a dat naștere Mănăstirii Rășca (Vedî Ms Ist. Mănăstirii Rășca).

aŭ zidit-o cavalerii, după norma cetății de pe vatra Mănăstirii Némțu. A se vedea planul cetății III¹⁾.

Acastă cetățuie a fost pătrată, o lature luată peste tot dă 32 m., ceea ce ar da o suprafață de 1.024 m. peste tot cu ziduri și cu piciorele ei.

Dacă vom scădea grosimea zidurilor ar rămânea 20 m., cari îmulții prin sine inșiși, ar da o suprafață de lumină internă de 400 m. pătrați. Dacă vom presupune ca 3 m. liniari se dă la 2 ómenii de luptă, am constata că în cetate încăpea 266 de ómenii de luptă, afară de personalul de serviciu, care ar fi putut fi prin casele din curtea cetății în ogrădi afară de pătrat. Acest fapt dovedesce, că disa cetate n'a fost o cetate în puterea cuvintului, ci numai o cetățuie (după cum este numită la pag. 79 din Manuscrisul Ist. M-rii Secul, t. II), care servia de veghe plășilor de gardă. Generalii străini, ca și generalul nostru Grigorie Ipătescu dau cetății lumina de numai 40 m.

Cetatea a fost construită cu două rânduri de ziduri gróse; zidul d'întâi cuprinde în grosimea lui case de locuit pentru

¹⁾ *Legenda cetății a III-a:*

1. Fântâna din curtea interióră a castelului. — **2.** Turnurile de la colțurile castelului. — **3^a.** Picióre de propele. — **3^b.** Două canaluri cu uluci de piétră cioplită puse în zid. — **4.** Biserica Sf. Nicolae. S'a dis în urmă Mănăstirea din Deal. — **5.** Intrarea principală. — **6.** Magasii și pivnițe pentru arme și nutrimente. — **7.** Camerile, ce compunea palatul princiar. — **8.** Capela princiară (Paraclisul Sf. Ión Bogoslov, în urmă înnoit cu hramul sf. Arhidiacon Ștefan). — **9.** Pórta cetății din partea despre nord. — **10.** Galeria suterană (hruba) din stânga, care ducea de la fântână până la argea. — **11.** Galeria suterană (hruba) din drepta, care ducea de la fântână către rîpa de răsărit a cetății, care duce până la piciorul întâi a podului «la melc». — **12.** Zidurile exterióre ale cetății. — **13** și **14.** Picióre de zid, cari întăresc zidul al doilea. — **15.** Zid mare puternic (turnuri, cari întăresc zidul ogrădii.) — **16** și **17.** Picióre de zid, cari întăria zidurile. — **18.** Un drum scurt de la zidul al treilea până la pórta cetății. Acest drum cu stâlpi suia la cetate cu un mecanism nesciut de noi. Acum dispărut. — **19.** Arbore (pěr). — **20.** Arbore (arțar). — **21.** Grădina (ograda, curtea 1). — **22.** Pórta exterióră cu stâlpi mari. — **23.** Drumul de comu-

ómenî; pe fie-care colţ, câte un pîrg de zid gros, pătrat, şi pe fie-care lature are meterese, pe carî astă-đi le numim cre-neluri. Zidul al doilea era, pe d'inafară, ca un fel de îngră-ditură a ogrăđilor. Picioarele erau la zidul d'întâi. Pe de desubt, în pămînt, în grosimea zidurilor principale, se aflaŭ beciuri şi magasi; ogrăđile erau îngrădite cu două ziduri gróse, întărite şi ele cu picioare, propele gróse, carî se cunosc şi acum. Din cele đise mai sus, se constată, că cetatea are peste tot trei rînduri de ziduri, întărite şi ele cu şanţuri mari şi adânci. Pórtă principală era pe laturea despre sud-est. Altă pórtă mai mică, era pe laturea despre nord. În mijlocul cetăţii era fântăna. Pătraturile de pe colţurile zidului principal în lăuntru, arată pîrgurile; patratele de pe lîngă ziduri din afară lîngă zid, arată picioarele de propele. În zidul caselor, se află câte-o ólă rotundă de lut ars pusă prin păreţi, ca răsufătoare pentru aer, la fie-care chilie din amēdouē rîndurile jos şi sus. După numărul ólelor se póte afla numărul chiliilor. Dacă vei băga pe ólă o prăjină lungă şi netedă până să ajungă în păretele opus, se va găsi, lărgimea casei pe lung; prin deşimea ólelor, se va găsi lărgimea pe lat... şi vom găsi cu acest chip tótă mărimea unei odăi de

nicaţiune pe la spatele cetăţii. — 24. Gărliciu în ograda a doua pe unde se umbla în hrubă la argea. — 25. Zidul al treilea, care apăra faţa de scarmuşul muntelui; acest zid merge împrejur de opresce scarmuşul. Veđi n. 26, 27, 41. — 26. Ripa saŭ şanţul cetăţii despre vest până la jumătatea liniei de zid. — 27. Ripa saŭ şanţul cetăţii despre nord. — 28. Picioare de zid în lăuntru şi afară pe colţul zidului al treilea. — 29. Gospodăria. — 30. Stălpii podului, carî légă ţiful cetăţii cu muntele Timuş. Şanţul săpat anume între zidul despărţitor nr. 27 şi 31. — 31. Şanţul cetăţii. A se vedea şi nr. 27. — 32. Argea în pămēnt. — 33. Galeria suterană, ce ducea până la Valea Dadei (Valea Dracului, Dadeşa). — 34. Galeria suterană (hruba) spre valea Oglinđilor. — 35. Straja din Timuş, numită Cerdac. — 36. Semnal de foc. — 37. Ciuge (ciuhe). — 38. Ciuga mare. — 39. Cóstele muntelui Timuş din colina Pleşurilor îmbrăcate cu păduri. — 40. Faţa cetăţii. Valea Nemţisoru. — 41. Ripa cetăţii despre ost. — 42. Drumul pe sub cetate, pe valea Nemţisorului. — 43. Drumul prin ripa despre ost, numai până la deal de cetate. Aici se înfundă ripa.

jos și de sus. Chiliile au fost mici, boltite, pe două rânduri, pe dedesubt cu beciuri și magasi boltite; chiliile se cuprind în zid împrejur pe toate laturile patratului, acum ruinate. Ușile și ferestrele erau numai în lăuntru.

Porța principală cu gang boltit pe grosimea zidului, gros de 12 m. liniari; aici d'asupra era turn, marca țerii pusă mai târziu pe zid (vezi-o strămutată pe pîrgul Adormirii din M-reia Secul); ferestra și clopotnița cu scări de piatră cioplită, din care scări mai sunt și acum câte-va. Pe grosimea celor 12 m. liniari, erau construite toate casele prin prejurul zidului. Excepțiune făcea numai biserica mare Sf. Nicolae de pe la anii 1530—1552, făcută de nēm̃ul Rareș-Vodă. Biserica era lungă de 16 m. liniari, înaltă de 16 m. și lată de 10 m. ($1.40 \times 7 = 9.80$). Iată cum: icónele din catapetěsmă de 1 m./1m.20; 4 icóne împěratěscă, plus 3 uși egale icónelor. La pridvor, biserica era mai largă, icónele din pridvor erau de 1.40 late și 1.45 înalte, ceea-ce ar da peste tot pentru biserică 10 m.—12 m. lărgime. Icónele sunt acuma la M-reia Nēmțu, Secul și la Ocea. Piatra sf. mese este la prosodia din M-reia Secul. Icónele au fost zugrăvite cu multă artă după vremea de atunci. (Zugravii Pimen și Teofan, tom. 7, 772, Nr. 12; tom. 2, 206, 87, 184; tom. 10, 619, 410, 615; tom. 6, 519).

În unghiul despre nord, era și pîrg, aici au fost făcut și un mic paraclis sau capelă, cu hramul Sf. Evanghelist Ión Bogoslovu; paraclisul s'au zidit o-dată cu facerea cetății. Hramul se constată prin icóna hramului, care se află pusă spre păstrare în altar la biserica veche de la Ocea. Acum icóna este înnoită, de când s'a înnoit și biserica cea veche la 1838 (tom. 10, 621). Pe timpul lui Ștefan Vodă cel Mare s'a reparat cetatea, s'a înnoit gospodăria, s'a mobilat palatul, care era tot aici lângă paraclis, și atuncia s'a pus hram la paraclis Sf. Arhidiacon Ștefan, în onórea lui Ștefan Vodă, precum au fost și la cetatea Catelina¹⁾.

¹⁾ Catelina, cetate veche la Cotnari, astăzi distrusă.

Au pus la curtea din cetate robii Tătari și Țiganii și de atunci încôce familia domnască stetea la ocaisuni în cetate; de atunci se dice: Cetatea lui Ștefan Vodă cel Mare. Obiectele din această capelă s'au dat, în cursul timpurilor, la biserica satului Vânători, și pe aiurea; strana domnască din biserica Sf. Ión se află la Iași la școla de pictori, de unde eșiau artiști.

Între clopotniță și biserică erau două chilii (celule) cu scări, cu două ferestre lungi și strimte, jos și sus; aceste case slujiau de gardă plăeșilor de la poartă.

Pe lângă zidul principal din față erau făcute chilii, întrerupte cu ziduri.

Nr. 6, arată magasi, beciuri, hrube, unele sunt în pământ, iar altele în pământ și afară. Acum sunt ruine acoperite cu ierbă și arbuști.

Nr. 9, poarta cetății spre nord către muntele Timuș, care poartă răspunde în cele două ogrădi de la spatele cetății la jumătatea laturii de zid.

În ograda (curtea) I (nr. 21) era grădină; în partea I spre ost florărie, pe colina delului, ce cată spre vest, pe valea Moldovei. În partea I spre nord legume și are vedere spre vest, pe văile apelor Némțu și Nemțisor în sus, spre munții Hălăuca și Rusu, paralel cu catena Pleșului, ce se pogoră prelungindu-se în linie dreaptă, în valea Moişa până la căpătul Corciova la Pomete.

În ograda II spre nord, era gospodărie (nr. 29). Aci se aflau grajduri, şuri, fânărie, lemnărie, cai, vaci, trăsuri, robii tătari din rămăşiţa celor vechi, mai târziu și robii țigani, și altă gospodărie de tot felul.

Din ograda I se trecea în ograda II pe o poartă cu stâlpi mari de piatră cioplită (nr. 22). Ograda II era despărțită de ripa despre nord, despre muntele Timuș, prin zid gros de piatră. Ripa săpată anume în curmezișul piciorului de munte, ripă largă și adâncă, egală cu adâncimea ripei despre ost și vest; cu acest chip muntele era tăiat și nu se putea, ca cine-va să-l trecă suindu-se. Peste

acastă ripă sau canal se trecea pe un pod ridicat pe stâlpi mari de piétră; stâlpii sunt pătrați, dar mai mult lungi de cât lați. Colțurile ogrădilor au zidiri urieșe în formă de pirg (nr. 15). Drumul începe de la pórta II (nr. 22), este spre drépta, urcă pe piciorul întâi și merge cam oblic peste munte, până la drumul Oglindescilor, așa se chema satul Oglinđi pe atunci. Pe pórta II a cetății (nr. 22) încă era un turnuleț, sus pe zid, de observațiune spre straja din vârful Timuș; cu acest chip cetatea avea în permanență, pentru casuri de alarmă, patru străji sus, pe ziduri, afară de străjile de pe unde erau puse ciugele pe munți, cari arătau direcțiunea de pe unde ar putea să vină inimicul din țără ori din afară.

Nr. 1 arată fântâna în mijlocul cetății, făcută pe două secțiuni; secțiunea I fântâna proprie, pătrată, cu ghisdele de lemne gróse de stejar, aședate în chip de rescruce, largi, rari, de se putea scóte apă cu mâna pogorându-se ómenii pe scări în lăuntru până la apă; se mai putea lua apă în vase mari trase cu vârtejul. Apa era adusă din munte pe olane și depositată în fântână, ca într'o magasie. Tot pe acest canal venia apă din munte pe olane și în ograda II la slugi, vite, grajduri. Fântâna avea pavilion acoperit și rótă cu manelă de tras apă. Așa era fântâna la vedere

când nu era rótă, când era rótă să vedea numai

Secțiunea II, era rotundă cu scări largi și late, aședate în formă de spirală împrejurul patratului pe lângă păreții zidului; pe această scară spirală se pogórá adânc în jos, iar la fund erau doue hrube, una în drépta, alta în stânga.

Hruba din drépta (nr. 11) ducea pe sub pământ până la colțul stâlpului întâi din ograda a II (la piciorul podului de peste șanțul cetății), aici era boltitură de intrat și de eșit în fața ripii despre est. Aici, prin ripă, era comunicațiunea secretă la cas de alarmă; gura hrubei era închisă în formă de melc între stâncile ripei greu de aflat; inimicul în timp de răsboi se purta pe aici cu ochii legați,

până-l scotea în drumul din fundul rîpei sau afară în gura văii.

Hruba din stînga (nr. 10) ducea de la fântână pe sub pîrta II până la zidul rîpei de nord; de aci pe sub munte, pe un canal larg; hruba mergea până la argéua de lângă strajă (nr. 32); de la argea hruba se împărția în două: hruba din drépta ducea spre Oglindesci (nr. 34), de la Oglindesci în josul riului Moldova spre Baia și în Suceva, orî în jos spre Roman și Iași, pe șléhurile cele mari. Hruba din stînga (nr. 33), ducea până la valea Dadei (valea Dracului)¹⁾. Hrubile erau largi, înalte și prin ele se umbla numai la casuri grele de alarmă prin două eșiri deosebite, alt-fel steteau închise și nesciute. Până acuma nime nu le-a urmărit, și nu le-a făcut cunoscute.

Fântâna din mijlocul cetății are grile pe deasupra, alătura are gârliciu, pe unde se puteau pogori în hrubă.

Straja din Timuș (nr. 35), se dice la Cerdac; la anul 1896, s'a stricat cerdacul din ordinul primăriei, anume din cauza unui incendiu, ca să nu se aprindă pădurile vecine, locul însă se cunoște.

Muntele în vechime se numia Timuș, acum se dice Déiul cetății.

¹⁾ Un călugăr ieromonahul Paisie, nepotul lui Stoian Joldea, armașul de la Cetatea Némțu, a scris despre drumurile secrete de la cetate, săpate în pământ cu dalta. Paisie le-a denunțat după pustiirea cetății. N'am vădit cartea lui, mi s'a spus de călugări bătrâni ca Sofronie Pelea din Secul, ca Savate Jecu din M-rea Némțu, ca Neofit Arbore din Râșca și de alții. Ei mi le spuneau așa precum le-am scris mai sus.

Acest Paisie Joldea a fost scriitor. El a scris cântecul lui Mihail Vitezu, auzit și învățat de la moșul său Stoian Joldea armășelul. V. Alexandri a găsit cântecul scris într'o psaltire veche din M-rea Némțu (Poesii populare, I. III, nota la pag. 215). Acest Paisie a scris mult despre cetate, despre grajduri. Cărțile lui, parte s'a pierdut la arderea M-rii Némțu la 1862 Noembrie 25, parte s'a risipit, nesciute de noi.

Dară eu descriu cetatea după un studiu făcut pe baza resturilor de construcțiuni și a obiectelor rămase de la cetate. Aceste sunt de față, împrăștiate prin diferite locuri, se pot studia și controla.

Nr. 3^b, două canaluri cu uluci de piatră cioplită, puse în zid la casele de pe din lăuntru, unul spre răsărit, de la biserică spre dreapta, altul spre apus, de la palat spre stânga. Aceste uluce comunică cu nisce canaluri mari, care aveau, afară din cetate, săpate în pământ, două magasi mari, largi adânci, zidite, boltite și acoperite; aici se scurgeau latrinele cu zoile de la bucătărie; cu acest chip se păstra curățenia; în ogrădi erau altele.

Nr. 23, drumul cetății, vădut pe la spate, trecea pe un pod mobil, care se întindea și se stringea din ordinul pâr-călabului; podul se întindea pe nisce piciore de zid gros, din care patru piciore erau în canal și alte patru erau în costișă. . . Mai târziu prin cercetări s'au mai descoperit alte patru piciore, așa că peste tot până acum avem știință despre douăsprezece piciore, din acestea patru sunt vădute în față, trei abia se văd capetele, și restul nu se mai cunoște nici de cum. Drumul trece printre strajă și Oglindesci, de eși în drumul mare spre valea Moldovei. Acest drum era vădut peste deal; pe el se purtau trăsurile, vitele, provisiunile; când cetatea era în lucrări militare se slujia armata; când era cetatea prefăcută în mănăstire de călugări, comunica personalul mănăstirii.

Din cauză, că drumul umbla numai pe la spate, iară pe din față văii, nu se putea umbla nici într'un fel, de aceea mai târziu Vasile Lupu Vodă, a fost silit de a făcut biserică Sf. Nicolae din satul Humulesci și mitoc la biserică, ca să aibă călugării unde se găsdui când vor veni la tîrg. Pe fața cetății era drumul prea aproape, dar nu se putea sui la ea. Acesta încă este o probă de înălțimea muntelui Timuș. Dacă pe timpul lui Vasile Lupu (1633—1653) nu se putea sui nimic la cetate, cât de înalt a trebuit să fi fost muntele cu 430 de ani înapoî, pe la 1210, 1220 și 1230, și cu câtă greutate s'au transportat materialul de construcțiune pe acele timpuri, fie și cu drumurile de pe la spate? Omenii locului spun din tradițiune, că podul se întindea

cu piei de bivol aşezate pe stâlpi, alţii spun că se întindea pe grile de lemn.

În faţa porţii principale despre ost, era faţada cetăţii ; scărmuşul rîpei despre ost era mărginit printr'un zid gros de trei metri. Pe această parte era o şosea scurtă cu patru stâlpi groşi de zid (nr. 17), grădină şi florărie ; aceea era un mecanism de urcat cîsta rîpei. În zilele noastre acest mecanism este dispărut cu stâlpi cu tot. Pe acest loc acum s'a format scărmuşuri mari cu arbuşti, rîpa s'a lărgit, delul s'a măcinat de ape, iară prin adîncimea rîpei se putea merge cu carul cu boi, prin scărmuşuri şi pietre, până mai sus, de piciorele de zid, mai la del de cetate, unde se înfundă rîpa.

Acum cetatea este nămolită de ruine în toate părţile ei, asemenea şi ogrădile de molusuri ; se vede că şi în ogrădi au fost case mari. Grădini degenerate şi sălbătăcite. Un mare arbor arţar, cu frunza şi umbra desă, lângă piciorul de est al cetăţii, umbresce vara pe călători, cari se opresc aci. Gangul porţii principale a fost boltit şi garnit, ca şi în zilele noastre, orî că arhitectura veche era ca şi acum, orî că s'a zidit mai târziu, după cum arată inscripţiunea următoare : «Acastă mănăstire (biserica) o zidi Petru Voevod, «în anul 7038 (1530) şi s'a îngrădit cu zid după mîrtea «lui de Dîmna lui Elena şi cu fiii lor : Ión Ilieş voevod, «Ştefan şi Constantin, în anul 7058 (1550), luna «Septembre 4».

(Acastă inscripţiune de pe pîrta cetăţii acum este strămutată pe pîrgul Adormirea din M-reă Secul). Aici vorba mănăstire să rapîrtă la biserică, nu la instituţiune.

Zidirea luată peste tot şi observată de aproape în fie-care parte a sa, arată prin felul construcţiunilor cum a fost reparată în deosebite timpuri, în diferite chipuri, calitatea de piatră brută, de cărămidă, de tencuielă din var cu nisip din localitate, destoinicia meşterilor vechi faţă de meşterii mai noi ; toate ne arată, că cetatea s'a reparat de multe ori, cât

a slujit de cetate și de mănăstire până a ajuns în ruinele, cari le vedem acum.

Cea mai veche fotografie cu ruinele ei, din câte cunoșcem, este fotografia din anul 1848, făcută de Francesul M. Bouquet și publicată în Paris în jurnalul: *Album Moldo-Valaque*, pag. 5 cu desemnul și la pag. 3 cu legenda despre Ștefan Vodă cel Mare, în care se dice, că muma-sa nu a voit să-l primască în cetate, când el venise aci după învingerea de la Valea albă. Ca dovadă, că cetatea este mai veche, se va vedea din materiile, ce se vor scrie mai înainte. George Asachi umblând prin Roma a găsit o pictură în forma unui tablou mic de 55×39 c. m.; nu se scie cine a desemnat-o când și cu câtă fantăsie. Pe acest tablou, este închipuit refuzul Dómei mame de a primi pe Ștefan în cetate; pe tablou e însemnat anul 1484, în loc de anul 1476, Iulie 26, atunci a fost bătaia între Ștefan cu Sultan Mahomet II, atunci se dice că a venit Ștefan la cetate și n'a fost primit. (Bêtrâniî spun, ca tradițiune, că Ștefan a venit la cetate pentru a întări garnisóna cu plăeși, iar nu pentru a se ascunde între femeî; eroî ca dênsul nu se ascund ¹⁾).

Din acêsta se vede, că tabloul este o fantăsie. Asachi o găsesce la Roma, o aduce în țără, pune pe Miler de o copiază, și o publică împărțind-o prin țără. Acest tablou este și acum prin multe locuri, se află și la M-rea Sucevița.

Județul Nêmțu, pe acele timpuri vechi, era cel mai populat din partea locului. Aceste trei cetăți s'aû zidit, cea întâi în mijlocul satului, cele două, de la grajduri și de pe Timuș, în vecinătatea satelor de atunci. Cetatea de pe Timuș a avut scopul și datoria de a priveghia și a inspecta tóte ciugile mari și mici în tóte direcțiunile. Ciugile erau un fel de semne tradiționale pentru casuri de alarmă, când s'ar apropia inimicul, fie din țără, fie din afară. Ciugile mari și mici erau înfipse pe vîrfurile munților și pe

¹⁾ Niofit Iliade bărbat literat, din Procov, Sofronie Velea din Secul, spun, că Ștefan V.V. n'a fost capabil de un așa ponos.

vîrfurile délurilor de prin prejurul cetății, în fața cetății, ca și pe la spate; șirul lor se prelungea până la frontiera Transilvaniei. Ciugile erau un fel de catarguri mari, făcute din arbori mari, seculari, de brad, sau de alte lemne mari strujite de crengi până în vîrf, ele se făceau în ob-

cina luminei în trei chipuri, așa: ¹⁾;

cercurile și traversa se înveliau cu un odgon gros făcut din paie de negară amestecată cu paie de laba bróscei o specie de fîn subțire, păios și lung, ca de 70—100 centimetri; acest fel de paie atunci se cosia de pe délurile moșilor de câmp și se păstra cu îngrijire anume pentru odgone la ciuge, sau pentru odgone de legat stogurile de fîn, de învelit olanele la apeducturi să nu înghețe ierna de ger mare, ori de legat care cu fîn. Ciugele ca și odgonele de negară sunt foarte vechi în țera noastră; ele au fost în ființă în țera noastră, până mai alaltăeri; pe la 1850 se aflau ciuge prin țără, cu care se da semnal împotriva tâlharilor. Pe unde era ciugă, era și strajă cu ómeni deprinși a le aședa de jos, ori de sus, cu scară din prepelegi sau de alt-fel; straja scia cum să o aprindă, de la centru când inimicul se ivea din țără, de la margine, când se ivea din afară.

Când semnalul era dat, pentru vre-o poteră, serviau ómenii din vecinătatea locului. Este de notat, că hoții nu se prea divulgau în locurile lor. Când semnalul era dat pentru armată, săriau toate satele, cari erau de pază.

Ciugile cetății erau înfipite pe trei șiruri paralele, d. e. șirul de mijloc, de la frontiera Transilvaniei, până la cetate, era: pe muntele Grințieșu, la straja Hăbăucii ²⁾

¹⁾ D. Locotenent I. I. Anastasiu, în istoria sa: Cetatea Némțu și bătălia de la Branistea, Galați 1893, încă vorbește despre ciuge și despre cetate. Veđi acolo.

²⁾ Pe muntele Hăbăuca.

la Răscôle ¹⁾ la Pipirig și pe Bușaga ²⁾; altă serie de ciuge era împrejur pe la spatele cetății: pe Boișteana ³⁾ pe délul Moțea ⁴⁾ pe capul délului la Spătăresc ⁵⁾ (atunci Fântâna mare), în vârful Dracului (Dada de astă-dî ⁶⁾), și sus în strajă pe Timuș. (A se vedé charta anexată). Semnalul se da prin clopot, bucium, foc și chemare.

Când s'au făcut cetățile, atunci s'au adus și coloniile străine, cari au lucrat împreună la zidirea și întreținerea lor. Atunci s'au adus și coloniile de Sași, din cari unele au mărit satele noastre cele vechi, prin crescerea populațiunii, prin puterea și comoditatea traiului, prin meșteșuguri străine, așa s'au mărit atuncea satul Vânători, satul de pe vatra M-rii Némțu, Humulesc, Boiștea, Oglinzii, Bogdănesci, Ortesci, Boroia și altele.

Atunci s'au înființat și sate noi cu locuitori străini d. e. satul Nemțișoru, (atunci se dicea Cacăți, numit așa de la un sas olar, cu numele Ioja Cacăți), satul Fagi, (fost pe Obreja-mare la gura Secului, strămutat în urmă lângă Vânători Némțului din sus), Lunca, Périul Ursului, și altele. Atunci s'au format și sate noi numai din locuitori sași p. e. satul Săscuța de la gura Carpénului, satul Sașii, fost în mahalaua Tuțuenilor ⁷⁾, la biserica săsescă (a lui Sf. Iosef, care biserică a existat mult timp pe locul unde este acum casa lui Aron Usturoi și a lui Nicolai Pârvu), ale căreia proprietăți au trecut la schitul Vovidenia (dis în vechime schitul Slătioru, cu biserica Sf. Spiridon, care biserică veche este strămutată la satul Lunca cu hramul schimbat în Sf. Nicolae), satul Pometea, și târgul Urania din

¹⁾ Un munte numit așa din vechime.

²⁾ Muntele dela Gura Secului.

³⁾ Boișteana disă și Plopana, s'a numit în vechime cōsta despre apus a délului Boiștea.

⁴⁾ Délul Moțea în drumul ce duce de la Némțu la Pașcani.

⁵⁾ Spre răsărit de Ocea.

⁶⁾ Ōmenii locului dic Dadișa.

⁷⁾ Din Târgul Némțu.

Sași, pe capul Corciovei, unde a fost biserica cu hramul Sf. Archistrateg Mihail-Minunea de la Colosa, 6 Septembrie, aici, în târg, a fost la acéastă biserică și vlădică (episcop) săsesc, care îngrijia de toți Sașii, câți erau pe aceste locuri. În urmă biserica înnoită de multe ori, până a ajuns la noi și este acum bis. Sf. Voevođi din Pometea, înnoită.

De asemenea doresc să se scie, că în timpurile vechi au existat târgușórele ȕise: Jacote și Córne pe cóstele délurilor, ce pórtă astă-đi aceleași numiri de Jacote și Córne, lângă muntele Alb (Rusu de astă-đi), dincolo de cea parte în drumul, ce comunica între Transilvania și Târgul Baia, pe valea Moia, Râșca și Moldova în sus, de aici la Sucéva, Hărlău, Roman și prin alte părți ¹⁾.

Negustorii târgoveți de la Jacote și Córne s'au strămutat parte la Baia și parte aici jos în vale pe Nenavecea veche, atunci nu exista Târgul Némțului de astă-đi. Trebuinta a înființat târgul Urania pe Corciova... Pe urmă, târđiú, după ce s'au dus Sașii și după ce tâlharii au omorît pe vlădica săsesc la vad la Târzia, și după ce s'a urzit M-reia Albă prin Bogoslovul vechiú, pe la 1325, încep a se retrage negustorii de pe Boișteana (Nenavecea veche în urmă Gemenesci, astă-đi Ocea), în drumul mănăstirilor pentru vênđări, și s'a format un târgușor pe două rânduri de dughene înșirate pe lângă marginea unui singur drum, pe sub dél, care astă-đi se ȕice Ulița-veche. Așa s'a început Târgu-Némțului și a crescut încet, încet, până a ajuns în starea, în care se află târgul de astă-đi, de multe ori ars, și de multe ori primenit.

După ducerea Cavalerilor, s'a înființat pe locul cetăților, mai curênd ori mai târđiú, vre-o 40 de M-ri, în tot județul Némțu.

¹⁾ Pe urmă, târgoveții din Jacote și Córne s'au strămutat parte la Baia și parte jos în vale pe Boișteana; de aici s'au retras după vreme în drumul mănăstirilor de au format târgul Némțu. Biserica Sf. Nicolae din aceste târgușóre s'a strămutat la Țipirig, după ce târgoveții s'au dus pe aiurea. Târgușórele acestea, după cercetările făcute, duc existența lor printre anii 1200-1365.

După ducerea Cavalerilor pe cetatea lor s'a zemislit M-reă Neamțu cu numirile: 1) M-reă Albă dintre două përie, 2) M-reă Albă a Bogoslovului vechiū, 3) M-reă Sf. German, 4) M-reă de la ținutul Némțului, 5) M-reă Înălțarea, 6) Pantocrator, 7) M-reă de la Némțu, 8) M-reă Némțului, 9) M-reă Némțu-Secu, 10) M-reă Atotțiitorul, 11) M-reă Némțului, (Istoria M-rii Némțu, locurile respective).

Tot pe atunci s'aū zemislit și M-reă Agapia veche din dél cu hramul: Minunea Archistrategului Mihail de la Colosa la 6 Sept., ca și la Pomeți, hram neauđit la noi. Acestă M-re de multe ori a fost strămutată din locurile sale, până la dómna Elena Rareșoia la 1550, unde se află acum.

M-reă Boiște a pentru călugărițele din némul Mușat-Vodă, acum M-re stinsă de demult.

M-reă Bogdănesci, hramul Sf. Nicolae a lui Bogdan-Vodă cel vechiū, în urmă prefăcută în M-reă Râșca.

M-reă Topolița și alte multe până la numărul 40 din tot județul Némțului, dacă nu tóte s'aū urzit atuncea, altele s'aū făcut mult mai târđiū, încóce, pe locul Cetății, după ce moșiile cetății s'aū înstrăinat pe la boierī, pe la M-ri, sau alt-fel.

Când s'aū organizat Cavaleriī și s'aū întărit bine cu cetățile aici la noi, atunci Tătariī și Cumaniī i-aū încunjurat ducându-se prin alte părți; iar mai târđiū Cumaniī aū început să trăiască în pace cu Moldoveniī, iar Tătariī s'aū retras spre bugégul lor. — Alți scriitori đic, că: Tătariī vėđėnd pe Cavaleriī întărindu-se aici la noi, și că li se închide prilejul de cuceriri, ei (Tătariī) adunându-și puterile lor, aū năvălit asupra Cavalerilor să-ī bată, dar cu ajutorul lui Dumnezeu, aū învins Cavaleriī ¹⁾. După cum arată George Șincai.

În urmă Ungaria nu s'a ținut de condițiunea alcătuirii, le-aū tăiat ajutóarele materiale și privilegiile, și la ocațiuni le crea

¹⁾ Culege detaliile din analiză și din natura faptelor din jud. Némțu, din numirile locurilor, a bisericilor vechi, din hramuri, din consecința faptelor, din t. 1, pag. 257 și următóarele, din Letopisețile, t. 1, pag. 379, unde se spune lămurit, că Genovesiī aū zidit cetățile: Sucéva.

dificultăți, mai cu seamă după ce s'a liniscit despre Tătari. Cavalerii nemulțumiți au făcut apel la justiția Papei de la Roma; Papa Grigorie al IX-lea, prin sentința sa din 6 Maiu 1232, dojenesce și condamnă pe regele Bela al IV-lea, fiul lui Andrei al II-lea, și-i ordonă să despăgubească pe Cavaleri de cheltuielile făcute cu cetățile de la noi.

Cavalerii au statut la noi aproximativ cam vre-o 50 de ani cu totul. Ei au stăpânit județul, ca să-și despăgubească cheltuielile, apoi vedându-se șicanați de curtea Ungariei, lipsiți de cuceriri și chemați de Conrad în Prusia, ne-au părăsit pe noi de s'au dus acolo și s'au stabilit în orașul Culm.

De acolo s'au întins mai târziu și au cuprins: Etolia, Livonia și Curlandia, până i-a bătut Vladislav regele Poloniei cu ajutorul Moldovenilor la 1325 la Brandenburg, unde domnia Vladimir I, fapt ce dovedesce, că Moldovenii erau atunci bine organizați milităresce, de ore-ce au câștigat o victorie strălucită asupra Cavalerilor duși de la noi. La 1423, Moldovenii sub Alexandru Vodă cel Bun i-a bătut înfricoșat la Marienburg și i-a silit a se retrage la Königsberg ¹⁾.

Acastă victorie a Moldovenilor asupra Cavalerilor a fost așa de strălucită în cât se admira încontinuu de notabili din Viena și din Buda, ba încă o glorifica și lui Ión Paleologu, care pe atunci umbla la curtea din Viena și Buda, ca Cesar, cerând ajutor contra Turcilor și ca urmare; — Cesarul a venit după ajutor și la Suceva la cur-

Hotin, Cetatea-albă, Chilia, Némțu și Romanul, cari s'au surpat. In Ist. M-rii Némțu, t. 1, despre Bogoslovu-vechiu, pag. 153, despre Ist. M-rii Agapia-veche din del, partea veche, Boiștea-veche, Bogdănesciivechi, despre M-rea Némțu și cetatea ei și altele.

¹⁾ Acastă istorie este documentată de: Cromer, cartea 19, pag. 290; Tesaur de monumente III. p. 9; Letopis. I. 140; Dlușoș t. 2, 989 anul 1325; George Asachi broșura franceso-română, Iași 1839; Detalii în Istoria M-rii Némțu, t. I, pag. 293, și următoarele... manuscript inedit. Alte detalii se găsesc în istoriile M-rii Némțu scrise în XI tomuri inedite, din cari t. XI este în lucrare.

BIBLIOTECA

DOCUMENTARĂ

ORAȘUL PIATRA NEAMȚ

tea Moldovei. Iar Alexandru cel Bun i-a făcut o primire strălucită și i-a spus că: «Dumne-deu și sabia lui sunt apărătorii țerii lui». Când s-au dus Cavalerii de la noi și-au luat archiva lor, obiectele portative, iar materialul stabil nu l-au luat. Ca rămase de la ei s'a găsit într'un beciu table de piatră mari cu privazuri de piatră cu inscripții latine, ce fusese puse pe zidurile cetăților de la noi; ele au fost luate după zidiri și puse în beciu de sub biserica lor Bogoslovu, cu scop că le vor utiliza mai târziu, aceste lepedi s-au descoperit în beciu, tocmai la 1834, când s'a înnoit biserica Bogoslovu și în beciu s-au făcut gropnița actuală. Călugării voiau să păstreze pietrele pentru a le pune pe morminte la mórtea lor, întorcându-le cu fața în jos. Calfa Nicolae Cernoveschi tocmit să facă biserica nouă de zid pe locul bisericii vechi, a găsit beciul, cu inscripțiunile, dar fiind în conflict cu administrațiunea M-rii tocmai pentru acest beciu, din răsbunare a spart pietrele și le-au pus în temelia gropniței. Martori oculari mi le-au povestit.

Aici în M-reă Némțu se știu multe amintiri rămase de la cetatea lor de pe acest loc.

Pe când Cavalerii stăteau la noi, Moldovenii, pe toți fără excepțiune îi numia în general «Nemțîi»; spre amintirea acestui fapt Moldovenii au păstrat numele lor, și de atunci încóce se dice ¹⁾: M-reă Némțuluî, Cetatea Némțuluî, Vânătorii Némțuluî, apa Némțuluî, Târgul Némțuluî, județul Némțuluî, ... Nemțanu ... De la Sași de atunci ne-a rămas meșteșuguri de olărie, lemnărie, ferărie și altele, pe cari noi

¹⁾ Este o tradițiune veche, care sună ast-fel despre numele Némțu: Castelanul cetății și cu sub-castelanul său s-au dus la curtea Papei să judece cu curtea Ungariei; ei acolo au zăbovit vre-o trei ani, când s-au întors în țără, din cauza unei păcle gróse au rătăcit drumul în valea Pipirigului în pădurile cele mari de plop pletóși și din cauza munților prea îngrămădiți ... au umblat rătăcind totă nóptea, spre dimineță s-au vădut venind călări unul (castelanul) pe valea Domesnicul (Némțul-mare) și unul (sub-castelanul) pe valea Albă Rusului

și vremea le-am perfecționat; au rămas nume de satele lor și hramuri de la bisericile lor, unele deja stinse, altele neobicinuite la noi, pe cari noi pe urmă le-am localizat, d. ex.: Bogoslovu, Sf. Iosef, Minunea Archistrategului Mihail de la Colôsa, la Agapia, la Pometea, și la Urania.

După ducerea Nemților de la noi, tot pământul județului Némțu cât fusese dat Cavalerilor pentru întreținerea garnisonelor, s'a reîntors ca și mai înainte la coróna domniatului Moldovei lăsându-se aceeași împărțire veche, ca mai înainte. Pământul era împărțit pe moșii și sate. Domniatul da o parte: totă moșia era împărțită în trei părți, ca regulă generală măsurată cu róta. Numai locurile prea rele de munți se dau fără măsură. Domnia da o parte (a treia) ca proprietate vecinică locuitorilor rezeși, cari se stabiliau pe moșie, și ei la rândul lor o subîmpărțiau între copii lor prin căsătorie, la gineri și nurori... acest pământ se putea cumpara numai între rezeșii din sat cu legea de protimisii.

Două părți era pământ domnesc: una o da Domnia cu deciuială (din 10 una) locuitorilor pălmași, cari căutaau loc de hrană, a doua parte o păstra Domnia, ca rezervă și o dăruia orî la boierii, cari slujiau cu credință Domnia la război sau alt-fel, orî hotarnică la vre-o M-re, dar și M-rea aceea era ținută să-și înviescă stăpânirea la fie-care Domnie nouă, tot așa urma să facă și boierii.

După ce s'a înființat și întemeiat M-rea Némțu pe locul cetății, Agapia veche, Boiștea, și Bogdănescii din trupul moșiilor cetății, li s'au dat moșii și hotarnice pe la aceste M-ri; mai târziu tot din trupul cetății s'au dat moșii și altor

(Nemțișor), plăeșul de santinelă, care păzia de pe zid, a strigat: «Săriți că vine: Némțu (Némțu mare) și Nemțișoru. Și de atunci încoco plăeșii, ca să-și rîdă de prostia camaradului lor, au numit apele: Domeșnicul, Némțu mare, Pəriul alb (Rusu) Nemțișorul. Așa să dic aceste două përie: Némțu și Nemțișorul. (Culésă de la bătrânii nemțeni: Neofit Iliade, Sofronie Yelea, Nil Gogu, Venedict egumen din M-rea Secu și alții).

M-ri din județ. Nemțisoru, Vânătorii, Grumăzescii și Băltătescii au prin excepțiune pământ mult, în care intră și Domnia cu pământul cetății pe fie-care moșie, tot pe a treia parte.

Domnitorii, cari au luat moșii din trupul cetății și le-au dăruit zestre mănăstirilor, ori boerilor.

La 1280 s'au dus Cavalerii de la noi. Cetățile rămân ale noastre.

Tóte mănăstirile de prin prejurul cetății s'au înființat pe moșiile cetății, iar domnitorii au luat moșii din proprietatea cetății și le au dăruit danie, tot din a treia parte a moșiei, cu drept de a cumpăra și M-rea pe basa legii de protimis. Intre acești domnitori au fost :

1. Bogdan Vodă I (1343—1365), care a domnit din orașul Baia, a făcut M-rea Bogdănesci pe numele său, în satul său, cu hramul Sf. Nicolae, a luat de la cetate moșiile Bogdănesci, Râșca, Petrilescii, Calna, Plopu, Moişa și altele și a înzestrat M-rea sa. (Istoria M-rei Râșca, tipărită la Făl-ticenii 1901, pag. 4 și 67).

2. Petru Mușat Vodă (1375—1391) a dăruit M-rii Némțu, moșiile Cristienescii și Timișescii de la gura apei Némțul, unde dă apa Némțul în Moldova; una din moșii e dincolo și alta dincóce. (Ist. Arch. I, pag. 140).

3. Ștefan Mușat Vodă (1397, Maiu 9), a dăruit M-rii Némțu moșiile Duoronescii, Buzății și Fântânele; ele au fost dăruite de vornicul Christea Oană și confirmate de Vodă, ca date de dēnsul (Pomel. M. N. 4).

Bogdan a început biserica «Inălțarea» din M-rea Némțu, 1365, și Ștefan a terminat-o la 1392.

4. Alexandru Vodă cel Bun, a înnoit la 1402 biserica Bogoslovu, cea zidită de Cavaleri la 1210, a reparat bis-«Inălțarea», a zidit clopotnița și a dat Bogoslovului moșia Pleșesci din ținutul Sucéva; a întărit toate daniile vechi și a dăruit din nou M-rii Némțu moșia Nenavecea dișă Boi-steana, în urmă dișă Gemenescii, iar acum dișă Ocea, și o

bucată de loc pe Topolița. Tóte aceste s'aũ făcut în cinstea vërului sëu, Iosif Mușat-Vodă, Mitropolitul Moldovei, care era călugăr nemțan cu metaniă, și egumen al M-rii Némțu în a 1365—1416. În anii din urmă a fost substituit prin ucenicii sêi Șofronie, Pimen și Siluan la 1427 (Pomel. M. N. 4).

5. Ilieș Vodă (fiul lui Alex. cel Bun), a luat de la cetate, și a dat M-rii Némțu tot hotarul munților, începând hotarul din përiul Mustea pe Obreja mică și obcina Pleșurilor până la riul Bistrița cu tóte satele câte sunt pe partea aceea, cum sunt Nemțișorul, Pipirigul, Boboescii, Plotunul și altele, la 1437 Martie 12 (Ist. M. N. t. I, p. 21), care hotărnicie cuprinde 4618 fâlcă și 74 prăjină (v. Pomel. t. 7 pag. 851 seqq.).

6. Alexandru Ilieș Vodă a dat M-rii Probota poiana lui Ureche de pe Némțul mare, la 1453 Genarie 26 (Arh. Ist. t. I, p. 103).

7. Ștefan Vodă, fratele lui Ilieș (fiul lui Alex. cel Bun), a luat de la cetate și de la M-rea Boiștea și a dăruit M-rii Némțu, moșiile cu M-re cu totul, cu tóte bisericile, cu tot clerul închinându-le M-rii Némțu. A întărit daniile vechi, apoi a dăruit moșiile : Baloșescii, Pasco-Petrica, Săucescii din gura Cracăului, Basoșeni, Fântânelele, Dumbrăvița, Telebele, Clocuna, Cobăcenii, Belișenții, Dragomirescii și Hlăpescii, la anul 1446, Iunie 6. (Ist. M. N. N. 2 t. I, 305, 26, 185).

8. Bogdan-Vodă (tatăl lui Ștefan cel Mare), a dăruit M-rii Némțu tot hotarul munților de la apa Bistrița până la Obcina din vârful munților, de la hotarul țerii, la 1447, Septembrie 5, (Pomelnicul M. N. 4).

9. Ștefan Vodă cel Mare a întărit M-rii Némțu, tóte daniile cele vechi, a mai dăruit și de la el moșiile Galu și Largu până la Fărcașa cu tóte plaiurile lor, 1501 Iunie 27, (Ist. M-rii Némțu, t. I, p. 43; Pomel. M. N. 4 în dos). El a reparat cetatea cu palaturile domnesci din cetate, a pus robi tătari și țigani, din cari a dăruit și la M-rea Probota 1466, Iulie 6. De atunci încóce se dice, că cetatea este a lui Ștefan Vodă cel Mare.

10. Petru Rareș Vodă a zidit biserica Sf. Nicolae din cetate la 1530, iar d-na lui Elena, o încunjură cu zid împrejur la 1550 (Ist. M-rii Secu, t. 2, p. 88).

11. Alexandru Lăpușneanu Vodă, dă o parte din moșia munții de la cetatea Némțu, la M-rea Secul la 1565, și Bogdan Lăpușneanu Vodă întăresce la 1568, pentru că și vechiul schit Zosima ca și M-rea Secul s'aun zidit pe moșia cetății Némțu între M-rea Agapia din dël și între M-rea Némțu, (Ist. M. Secul 2, 4, și următoarele)

12. Aron Vodă dăruiesce M-rii Némțu nisce moșii vechi luate prin legea Țepuirii, la mórtea episcopului șasesc de la Pometia, când l'aun ucis tâlharii la vad la Târzia; moșiile fusese date pe la alte mănăstiri, iară Aron Vodă le ia înapoi și le dăruiesce M-rii Némțu la 1592, Ianuarie 10. Moșiile de gâlcévă sunt: Drăgănescii, Brusturii, Târzia și Poiana-Prisăcii. (Ist. M-rii Némțu, t. 10, p. 473).

13. Simion Movilă Vodă, dăruiesce moșia Vênătorii-Némțului la M-rea Secu la 1607, Aprilie 25. (Ist. M-rii Secu, t. 2, p. 171).

14. Vasile Lupu Vodă restaurează cetatea cu M-rea din cetate, și-i dă daniî din averea cetății și din averea cum-părată de la vistiernicul George Roșca și de la vădanița cu feciorul ei Ursu; dăruiesce M-rii Sf. Nicolae din cetatea Némțu, moșiile: Condroni (sub cetate), Sloboția (Lunca), Poienile Slatinei, Oglinzii și Mănescii, între anii 1641—1655 (Ist. M-rii Némțu, t. 10, p. 410 și următoarele). De la această dată încóce este M-re de călugări cu egumen și cu traiu călugăresc în M-rea din cetatea Némțu. Incepe cu ieromonahul Gedeon la 1650 (Ist. M-rii Némțu, 7, p. 640). Iară M-rea din cetate pórta numele: M-rea din dël (citesce inscripțiunea pe dosul icónei Maicei Domnului de la Ocea).

15. Constantin Racoviță Vodă, dăruiesce M-rii Némțu tot locul domnesc din tot Târgul Némțu, cu totă moșia din prejurul târgului cu mahalalele: Humulesci, Pometea și Përiul Ursului, pe întindere de 1914 fâlcî și 17 prăjini

fălcesci. Pentru trei sute lei cuprinși în moșia Davideniî de la sócră-sa Anița, soția lui Tóder Paladi, pentru că Sultana Dómnă, era fata Aniței. Dania s'a făcut la 1749 (Pomel. M. N. 5), iară hrisovul la 1757 Februarie (Ist. M. N. t. 7, p. 472 și 518). Tot acest Domn a dăruit la schitul Vovidenia, la M-rea Némțu, locul vechi pe care fusese când-va în vechime: satul Sasca, biserica săsescă cu casa preotului săsesc, 1756 Aprilie 3 (Ist. M. N. t. 10, p. 547)). Mai târziu și moșia Blebea se vinde schitului Vovidenia (Ist. M. N. t. 10, p. 552).

Din cele arătate până aici, deși pe scurt, am probat destul cum s'a înstrăinat moșiile, cari forma zestre veche, când s'a făcut cetățile la începutul lor. Acastă cestiune este și prea lungă și prea complicată, eu mă opresc aci cu tăcerea, cu gând, că voi provoca pe cei tineri să ducă șirul mai departe pe tot județul Némțul, precum l'am adus eu până aici. Cine va pătrunde aceste amănunțimi, acela va scrie istoria trecutului nostru.

Pârcălabii de la Cetatea Némțu.

Cavalerii au venit la noi pe la 1210, s'a dus de la noi între anii 1280—1288, cu gândul ca să se mai întorcă înapoi.

Pe la 1288 încep a se reîntorce Moldovenii, ce se băjoneise la Maramureș. De la 1300 până la 1400, treburile în țară sunt prea confuse și pe acel timp nu scim șirul pârcălabilor, cari au administrat județul Némțu și cetățile de la noi. Până când timpul și învățații vor limpezi și această parte a cestiunii, noi amintim aici pe pârcălabii pe cari îi scim, după cum urmează în jos.

Pe timpul lui Alexandru Vodă cel bun (1400—1433) pârcălabi au fost:

Panu Dragoș și Panu Șandru. 1407, 1408, 1409 (Cr. Rom. 103, 105. C. A. Romstorfer, pag. 16).

Pe acele timpuri în Cetate erau palaturi domnesci, cu tă-

tarî robî, iar de la 1418 sunt şi ȝiganî robî. Cetatea era în flóre pe timpul lui Bogdan V.V. şi Petru Muşat Vodă.

Pe timpul lui Ilieş V.V. şi Stefan V.V. (1433—1444), pârcălabi au fost :

Panu Duma 1439, (Romstorfer, 17).

Cetatea era în bună stare, în stăpânirea lui Ilieş.

Pe timpul lui Stefan Vodă cel Mare (1457—1504), pârcălabi au fost :

Panu Isaia şi Creţanu Hotea, 1458—1464, (Cr. Rom. 120).

P. Ión Boureanu, 1466 (Arh. Ist. 1, 115).

P. Micotea şi Reţeş, 1467 (Cr. Rom. 140).

P. Arbore şi P. Ciopei (Pomelnicu), 1472 (Romstorfer, 17).

P. Dajbog, 1479 (Ist. M. N. t. 7, 179).

P. Micotea şi Stoian, 1491—1497 (Arh. Ist. I 15. Cr. Huşî. 15. Ist. M. N. t. I. 355).

P. Eremia şi P. Dragoş, 1499—1503 (Cr. Rom. I. 152).

P. Dragoş şi P. Duma, 1500 (Ist. M. N. t. 5. 59).

Ştefan a restaurat cetatea şi palaturile domnesci din cetate, a întemeiat gospodăria şi a înnoit biserica Sf. Arh. Ştefan, care avea tătarî şi ȝiganî robî. A dăruit un tătar rob la Probata, la 1466 Iulie 6. Alţi tătari şi alţi ȝiganî, i-au dăruit pe la alte M-ri. De atunci încóce să ȝice, că cetatea este a lui Ştefan cel Mare.

Tot pe timpul lui şi cetatea numită grajduri era în flore. El la ocaşiuni slobode stete cu familia la cetate şi visita Némţu (M-rea) şi grajdurile de sub Brăileanca.

Pe timpul lui Ştefăniţă V. V. (1517—1527), pârcălabi au fost :

P. Costea, P. Condrea, 1517—1520 (Cr. Rom. I. 158).

Pe timpul lui Petru Rareş, întâia domnie (1527-1538), pârcălabi au fost :

P. Cărjă şi P. Huru, 1527—1536 (Ist. M. N. t. 5. 61).

La 1530. Petru Rareş a zidit biserica mare, Sf. Necolae din cetate (Ist. M. Secu, 2, 88).

P. Huru şi P. Miron, 1532 (Romstorfer, 17).

P. Liciu 1533. (Cr. Huşî, 19).

P. Danciu și P. Liciu, 1534—1538 (Romstorfer, 17)

Pe timpul lui Ștefan Lăcustă (1538-1540) :

P. Groza 1538-1540 (Romstorfer, 17).

Pe timpul lui Petru Rareș, în a doua domnie (1540-1546):

P. Miron, 1546 (Cr. Huși. 22).

P. Huru și P. Miron, 1546 (Cr. Rom. 175).

P. Huru și P. Tiron, 1546. (Cr. Rom. 182).

Pe timpul lui Ilieș Rareș (1546—1551), pârcălabi au fost :

P. Danciu Huru și P. Miron, 1548 (Cr. Rom., I, 182).

S'au îngrădit cetatea cu zid împrejur, 1550 (Ist. M. Secu. 2. 28).

Pe timpul lui Ștefan Rareș (1551—1552) :

P. Ión și P. Nechifor, 1552 (Cr. Rom. 190).

Pe timpul lui Alexandru Lăpușneanu (1552 — 1561 și 1563—1568) :

P. Veisa, P. Ión și Veisa, 1555 (Cr. Huși. 24).

Alexandru Lăpușneanu a stricat Cetatea Nēmțului la 1565 din ordinul Turciei, a stricat ȕidul de pe din afară (Le-topis. I. 221).

Pe timpul lui Iacob Eraclid (1561—1563), pârcălabi au fost :

P. Ioachim Cluger, un străin ardelean, 1563 (Romstorfer, 17).

Pe timpul lui Ión Vodă cel cumplit (1572—1574) :

P. Tóder și P. Dragul, 1575 (Romstorfer, 17).

Pe timpul lui Iancu Vodă Sasul (1581—1582) :

P. Bran, (Romstorfer, 17).

Pe timpul lui Petru V.V. Schiopu (1574—1580 și 1582—1591).

P. Ión și P. Dracsin, 1591 (Romstorfer, 17).

Pe timpul lui Aron-Vodă (1591—1594) :

P. George și P. Ionașc, 1598 (Cr. Huși, 93).

Pe timpul lui Irimia Movilă V. V. (1595—1607) :

P. Dumitrie și P. Vasile, 1598

P. Ștefan, 1599

P. Ionașcu, 6605

| (Romstorfer, 18).

P. George și Ionașcu, 1606 (Cr. Rom. 30).

Pe timpul lui Ștefan V. V. Tomșa (1611—1615, 1622—1623) și pe timpul lui Radu V. V. Mihnea, 1616, 1623, 1626) pârcașlabi au fost :

P. Ionașcu și P. Dumitru, 1623 }
P. George și P. Basota, 1625 } (Romstorfer, 18).

P. Dicusară și P. Hotnog (Ist. M. N. t., I, 356 și t. X, Vênătorii 51).

Pe timpul lui Vasile Lupu (1633—1653):

P. Pêtrașcu, 1648 (Romstorfer, 18).

P. Ștefan Bou și Damaschin, 1648 (Romstorfer, 18).

Vasile Lupu a restaurat cetatea, a înnoit biserica cu odore, a făcut-o M-re de călugări, cu egumenul Gedeon din Secu la 1650, și a înzestrat M-rea cu moșii (Ist. M. N. 7. 640 10, 410).

Pe timpul lui Ștefan Burduja V.V. (1653—1658):

P. Bantaș, 1656 (Romstorfer, 18).

Pe timpul lui Ștefan Lupu V.V. (1659—1661):

P. Eftimie Boțul, stolnic și pîrcălab, 1661 Ianuarie 23, (Ist. M. N., X, 245).

P. Miron Brat Pârcașlabul, 1691 Iunie 10 (Ist. M. N., X, 427)

Pe timpul lui Eustratie Dabija Vodă (1661—1666):

P. Boț și P. Talmaciū, 1663 (Romstorfer, 18).

Dabija Vodă la 1665 închină cetatea și Mănăstirea din cetate cu toate averile ei, prin mitropolitul Gedeon Secanu, M-rii Secu pe vecie (Ist. M-rii Secu, II, 101).

Pe timpul lui Petreceică (1672—1674):

P. Irimia Ciocârlan și P. Grigoraș Arapu (Romstorfer, 18).

Pe timpul lui Dumitrașcu V.V. Cantacuzino (1674—1675):

Panaitachi Moruna cu Hatmanul Buhuș la 1674, au stricat cetatea Nêmțu, din porunca lui Dumitrașcu Cantacuzino Vodă; tot atunci au stricat și cetatea de la Sucéva și cetatea de la Hotin (Letopiseț. 2, 209).

Cu toate stricăciunile, ce s'au făcut la cetatea Nêmțu, ea nu a fost ruinată de tot, ci numai o parte din zid pe din afară așa, că cetatea putea fi locuită.

Era și credința, că în cetate erau ascunse comori și tâlharii umblând după comori, prăda și turbura traiul cetățenilor (comorile însă erau ascunse în altă parte nesciute de nimeni, în baștele de la Trăpezari sub Brăileanca).

La 1685 Aug. 25, boerii din divanul Moldovei au făcut inventarul cetății și a M-rii din cetate, și o închină M-rii Secu pe vecie cu toate averile ei. (Ist. M. N., t. X, 418).

La 1694 în domnia lui Constantin Duca, Tătarii au prădat cetatea și satele de prin prejur (Dicțion. Geogr. IV, 469). Aici se încheie pârclăbia de Némț.

Egumenii Mănăstirii sf. Nicolae din Cetatea Némțu, disă și Mănăstirea din Dêl.

1650 Gedeon din M-rea Secu, egumen I la cetate (Ist. M. N., 7, 640).

1661 Ianuarie 23 până la 1677, preotul Ioan egumen (Ist. M. N., t. X, 245).

1680 Parfeni (Ist. M. Secu, II, 154).

1691 Iorest (Ibid).

1691 Aftanasie (Ibid).

1703 Iorest a II-a oră (Ibid).

1714 Nicanor Eromonah egumen (ibid).

În egumenia acestuia, la 1716 s'a desființat M-rea din cetatea Némțului, strămutându-se ¹⁾ cu totul la M-rea Secu, unde fusese dăruită de Dabija-Vodă și de Divanul Moldovei. Iară la 1717 s'a ruinat și cetatea Némțu din porunca lui Mihaî Racoviță, ca să nu mai slujească de cuib ămeni-

¹⁾ Când s'a stricat M-rea din cetate, biserica, inscripțiunile, odărele s'au permutat și înnoit în M-rea Secu; icônele s'au împărțit, parte la M-rea Némțu, parte la Ocea, parte la Plotun, parte la Vânători, parte la Țuțueni, parte pe aiurea. Moșiile și orî-ce imobile au trecut în proprietatea M-rii Secu (t. 410 21 și 428); clopotul, cu care se chemau plăeșii este la M-rea Némțu, piatra sf. mese este la proscomedia din Secu, tronul la Iași, și altele pe aiurea (Istoria M-rii Secu și a M-rii Némțu, locurile respective).

lor răi, precum atuncia slujise unui *căpitan Franț Betroșan*, care se încuibase cu nemți și catane; stringea adunături de Moldoveni, prăda județul, mănăstirile și merse la Iași să răstórne pe Vodă, ca să se facă el Domn, precum răsturnase și pe Nicolae Mavrocordat din scaunul domniei din Bucuresci și l'a închis la Sibiu¹⁾. Iată câte-va cuvinte copiate din fugă din decretul lui Mihaî-vodă Racoviță.

«Numai după isbânda, ce am făcut, pornindu-ne cu Tătarii, ca să spargem și cuibul din cetatea Némțului, măcar că l'am și spart cu ajutorul lui D-șeu, însă Tătarii cum au trecut Siretu au și început a prăda și a robi țera până la munți, care robie și pradă nu se va putea uita «în veci». (Uricar. IV 319); Let. 7225 [1717] Ianuarie I; Uric. 312).

Cetatea s'a stricat după un traiu de 507 ani, ea stă în ruine de 187 de ani. Cetatea a fost în trecut șcôla cea mare a *eroismului*. Aici s'au oțelit străbunii noștri, cari cu piepturile lor ne-au apărat moșia și legea, ôsele lor zac sub picîôrele nôstre, iară sufletele lor din ceruri ne îndemnă și pe noi la rândul nostru, ca să ne dăm viața pentru țeră, lege și libertatea nêmului nostru.

Cetatea s'a stricat umplënd-o cu lemne, și când s'au aprins lemnele au ars în ea tot materialul arđetor. Zidirile au rămas întregi. Pe urmă au pus ômenî cu casmalele și au stricat unele părți. Iar mâna cea rea a tot stricat zidăria și cu

¹⁾ Pentru stricarea cetății, ori-ce detalii citește-le în Uricar (t. IV pag. 810 și următoarele). Acolo sunt publicate tôte documentele, cari cuprind episoadele cu Franț Betroșanu cu Stolnicul Vasile Ocaurul, cu generalul din Brașov. Alte detalii cu cetatea de la Cașin, de la Mira, cum s'au compromis mulți boeri, și chiar Pahonie, episcopul de Roman, care a fost silit a fugi la Chiev, pe tótă viața. Citește istoria schitului Procov (t. 10, pag. 570 și următoarele). Tot aici se găsește istoria Cetății Albe, rătăcită din scriptele vechi, în Uricar IV. 310, cum s'a închis vodă Mavrocordat cu tótă casa lui la Sibiu, cum s'a robit sora lui Mihaî Racoviță, și a dus-o peșcheș generalului la Brașov, bătaia, victoria, cerdacul lui Franț și altele.

materialul de zid s'aũ făcut case în Târgul Nēmțu. Cu acest chip cetatea stă în ruine sub picióarele nóstre așa precum o vedem astă-dĩ în 2 Iulie 1905. Acum cetatea este trecută între monumentele religioase și să sperăm, că se va conserva pe viitor.

Este de notat, că în vechime populațiunea Moldovei era amestecată cu alte naționalități; așa bună-óră în părțile muntene erau mulți Cumanı printre Moldoveni, iar în părțile câmpene mai mulți Tătari.

În țările vecine, bună-óră în Polonia, prin vorba Valahı, înțelegeau în vechime pe Moldoveni și prin vorba Multenı pe Munteni. Așa caută să-ı înțelegem și noi pe cei vechi, d. e. pe Dlugoș cu totă oficialitatea polonă. Numaı de când s'a amestecat biurocrația grecescă în treburile Românilor, de atunci viclenia grecescă ne-aũ parodiat numele, iar veneticii de adı se prefac, că nu știu cum ne chiemă. În arhivele secrete ale Prusiei, și mai cu sémă în archiva din Koenigsberg, sunt cuprinse mai multe acte și corespondențe de la noi, despre timpul Cavalerilor cruciați, pe când aceștia se aflau încă în Moldova și se ocupau cu cetățile de la noi (Dlugoș, Hist. Pol. edit. Frankfurt, t. IX, 989 ad an. 1325. — Cromerus De orig. et rebus gest. Pol. col. f. XIX. 290. — Tesaur de monumente istor. Bucur. 1862 t. 3, 9). Când s'aũ dus Cavalerii de la noi și-aũ luat arhivele de aici, ca să-și legitimeze pretențiunea când-va de a se amesteca în trebile țerii nóstre (Veđi în Tesaurul de monumente, documentele publicate pe la 1542, relative la Petru Rareș și Ioachim electorul de Brandenburg, documente estrase din archiva secretă din Berlin).

Evenimentele Cetății Nēmțu.

1232. Cavalerii aũ bătut aici pe Tătari și pe Cumanı, după cum arată Șincai (t. 3. 257).

1325. Vladislav, regele Poloniei, aũ bătut pe Cavalerii cu ajutorul Moldovenilor, la Brandenburg, unde domnia

Valdemar I (Tesar de monumente, t. 3, 9). Probă, că Moldovenii erau bine organizați milităresce pe atunci.

1423. Alexandru V. cel Bun a dat ajutor o trupă din călărima lui, sub comanda lui Coman și a bătut pe Cavalerii la Marienburg, silindu-și a se retrage la Königsberg (Tesar de monumente 3, 9). Acest război este lăudat mult de contemporani (Letopis. I, 140).

1447. Iulie 13. Roman Vodă, fiul lui Ilieș, a tăiat capul moșului său Ștefan Vodă cel bătrân, și l'a îngropat în Marea Nămu în cetate (Melchisedec, Notițe istorice. București, 1885, pag. 5—6).

1476. Iulie 26. Bătălia cu Turcii la Valea Albă. Pe urmă Turcii au bătut cetatea de pe dealul Boiștea, și de pe dealul din fața cetății, și n'au putut-o lua. Din contra au fost bătuti de plăieși prin ajutorul unui străin nămu¹⁾, care stete în cetate, și care era un bun ochitor și bun trăgător. Acest Neamț le-a regulat tragerea, și a spart cetetele turcești; în acest chip cetatea a rămas neluată.

1497. Lunile de toamnă. Ștefan cel Mare a bătut în Braniștea de la Nămu, aripa dreaptă a armatei Leșesci (Istoria M. N. t. I., 360). (*A se vedea planul pozițiunii de la Branisce, pag. 39*).

1566. Alexandru Lăpușneanu cu garnisona cetății, bate aici în Branisce pe Ungurii lui Ștefan Mizgă (Letopis. Mold. t. I., 221 și 449).

1599. Cetatea Nămului s'a închinat lui Mihai Viteazul, Domnul Țerei-românești, fără nici un fel de bătăe (Dicț. 4 469).

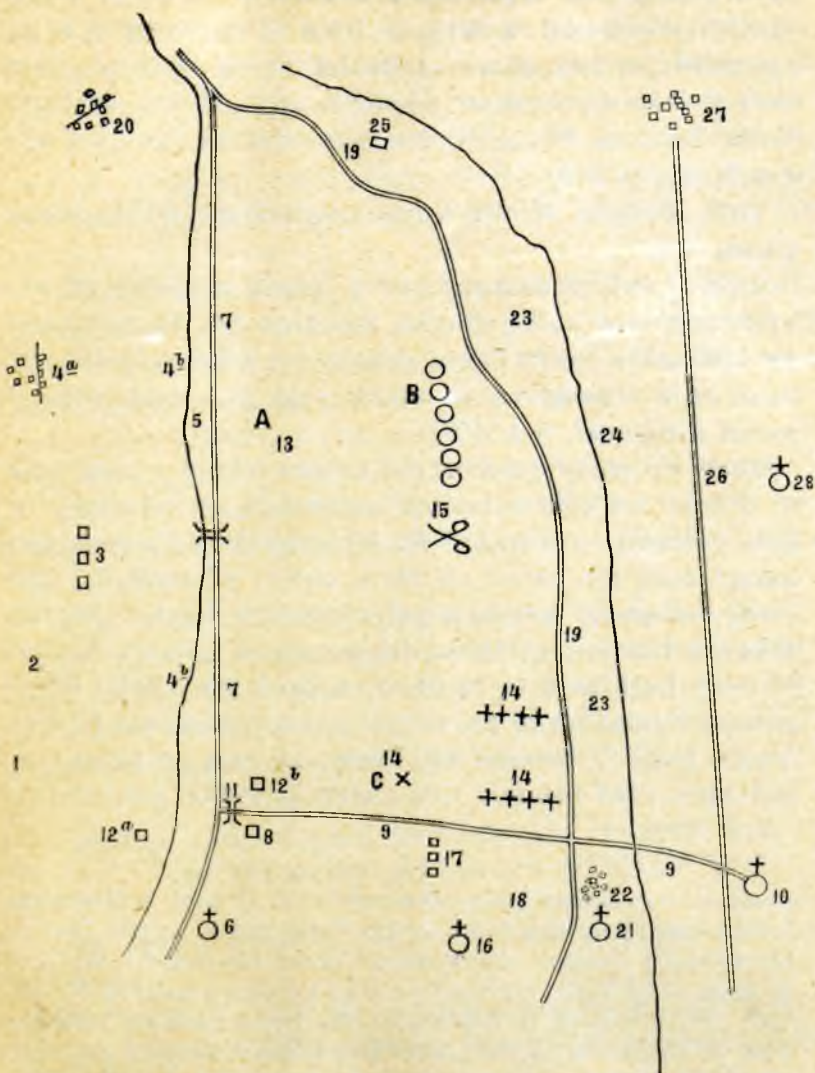
1638 — 1643. Pe timpul războiului dintre Vasile Lupu și Matei Basarab, în cetatea Nămu sta închis Paharnicul Ștefăniță, nepotul lui Vasile Lupu, cu totă averea lui domnească ascunsă în cetate și sub Brăilenca (Dicționar, 4, 469).

1661 Ianuarie 23. Șerban Vodă din Țera-muntenescă, cu boerii săi a venit la cetatea Nămu și a ridicat pe Ștefan

¹⁾ De ce nu cu a lui Micotea, sau a lui Arbore, păcalabii de Nămu? Micotea și Stoia au fost militari vrednici de exemplu.

PLANUL POZIȚIUNII DE LA BRANISCEA VECHĂ ¹⁾

(A. 1497. 1566. 1652).

¹⁾ A se vedea pag. 38.

Legenda: 1. Chiriac și Cărbuna. — 2. Câmpii de cultivat ovės și orz pentru cei de la cetatea «Grajdiuri». — 3. Ariile lui Vodă (V. Lupu). — 4^a. Satul Căcăți (Nemțșor). — 4^b. Păriul Nemțșor. — 5. Obreja mică (bălăria de tufari). — 6. Mănăstirea Némțu. — 7. Drumul la Têrgul Némț și

Vodă, fiul lui Vasile Lupu V. Atunci la această ocaziune, Sava, Mitropolitul Moldovei, a făcut zapis cu Fottin pentru cumpărarea moșiei Boiscea, pe care zapis l'aŭ iscălit și toți egumenii din Iași, și de la mănăstirile de la munte, între care și Ioan de la cetate, Dosoftei de la Némțu, cu Paisie de la Secu, cu Eftimie Boțul, pârcălabul de Némțu și alții. (Ist. M. N., X, 245).

1671. Cetatea Némțu a fost ocupată de oștiri străine (Rișca 80).

1675. Leșii aŭ ocupat Cetatea Némțu cu gândul, că prin ajutorul ei vor cuceri și țera mai ușor, dar au fost bătui de Hatmanul Sandu Buhuș și Spătariul Velicico Costin, cari le-aŭ tăiat drumul ca să umble prin țără după prădi și hrană (Dicționar, t. 4, 469).

1686. 18 plăeși vânători din cetatea Némțu, se bat 5 zile și 5 nopți cu armata leșescă comandată de Sobieschi, regele Poloniei, cu hatmanii săi Iablonski și Potoschi, iară plăeșii eșiră din cetate cu mare onore, admirați de cutezanța eroismului lor, de însuși căpeteniile leșesci (Negruți, Păcatele tinerețelor ; Alexandri, poema sa Cetatea Némțu).

1686. Leșii erau în Moldova, o parte din Cazaci vin în cetatea Némțu, unde era închisă domnița Ruxanda (fata lui Vasile Lupu V. nevasta lui Timuș), pe care aŭ prins-o, aŭ torturat-o până i-aŭ luat toate sculele și 19.000 galbeni, apoi

la cetate. — 8. Isvorul Maicei Domnului. — 9. Drumul la Mănăstirea Secul. — 10. Mănăstirea Secul. — 11. Podul Victor. — 12^a. Otar. — 12^b. Pétra lui Ureche. — 13. Braniscea, pădure de stejari. — 14. Locul de luptă al lui Ștefan cel Mare cu aripa a treia a armatei lui Ion Albert, 1497 (bătaia de la Branisce). — 15. Locul unde s'a întâmplat lupta lui Alexandru Lăpușneanu cu Ștefan Măzgă (Letop. I, 221, 447). — 16. Schitu Slătior. — 17. Grajdurile de la Trapezari. — 18. Brăileanca. Poenile Gurie și Prian. — 19. Drum la Térgul Némț și cetate. — 20. Satul Lunca. — 21. Schitul Cirpan. — 22. Satul Fagii. — 23. Obreja mare (bălărie de tufari). — 24. Pêriul Némțul mare. — 25. Grădina și móra Dontu. — 26. Drumul la Vânători. — 27. Satul Vânători. — 28. Mănăstirea Agapia veche din dél.

iaŭ tăiat capul cu toporul pe prag, iaŭ luat tóte vitele de pe la moşii şi cu toţi s'aŭ dus la Nijina (Letopis. II, 36).

N. B. Leşiŭ vin la 1686, aŭ tăiat pe domniţa la 1687 August; la 1688 urmărirea averii, răscumpărarea, reclame; la 1689 gâlceava la Divan pentru împărţela averii între Grecii de pe la mănăstirile făcute de Vasile Lupu; la 1690 isvódele şi jalbele pentru răscumpărare, desdăunarea familiei paharnicului Vasile Cantacuzino (Ist. M. N., t. X, 315, 318 şi 341).

1694. Cetatea Némţu a fost prădată de Tătari împreună cu mănăstirile şi cu satele de prin prejur; prădăciuni, cari s'aŭ repetat adese-orî şi între anii 1669 — 1694, din cauza răsbóielor dintre Turci şi Leşi pentru cetatea Cameniţa, pe care a luat-o Turcii şi cetatea Hotin, pe care a luat-o Leşiŭ (Ist. M. N., t. I 85, t. VII, 625. t. X, 584; Pahonie Pencovschi).

1699. În domnia lui Antioch Cantemir (1696 — 1700), cetatea Némţu s'a înapoiat Moldovei; aici stete Dómnă Catrina cu familia,

1716. Stolnicul Vasile Ceaur (nepotul lui Ştefan Gheorghişă Vodă) a ocupat cetatea, şi a făcut o centrul acţiunii sale, ca revoluţionar în contra lui Mihaî Racoviţă Vodă. Din acest motiv, cetatea s'a stricat în anul următor 1717. (Episodul Căpitanul Ferent). (Dicţionar 4. 469).

Notiţe cronologice privitoare la cetatea II-a de pe vatra Mănăstirii Némţu.

An. 1210 — 1220/30. S'aŭ zidit cetăţile şi biserica Bogoslovu.

An. 1220/30 — 1280/88. Aŭ stat Cavalerii în cetăţi la noi.

» 1280/88 — 1325. S'aŭ dus Cavalerii şi s'aŭ întors Moldovenii din băjenie (Maramureş).

An. 1325 — 1365. Apare M-rea Némţu cu alte nume.

» 1365 — 1392. Bogdan şi Ştefan zidesc biserica Înălţarea în pătratul cetăţii.

An. 1374. Se face pecetea M-rii Înălţarea (există şi acum).

An. 1392 — 1402. Se innoesce biserica Bogoslovu și se înzestrăză cu moșia Pleșesci și altele.

An. 1402 — 1407. Se fac zidiri în M-rea de la Némțu.

» 1407 — 1472. Inzestrarea M-rii de la Némțu.

» 1472. Cutremurul. Crépă biserica Înălțarea.

» 1486—1497. Ștefan Vodă cel Mare zidesce biserica Înălțarea pe locul magaziei vechi din pătrat. Noemb. 14.

An. 1510. Tătarii taie pe călugări și-i aruncă în fântâna din pătrat.

An. 1574. Biserica mare arsă și pustiită.

» 1633. Biserica mare prădată.

» 1671 M-rea arsă și pustiită 12 ani, călugării fugiți¹⁾.

» 1696. M-rea arsă și pustiită 3 ani; călugării fugiți la moșia Strâmba, județul Tutova.

An. 1709. M-rea restaurată de Pahomi Pencovschi, episcopul de Roman.

An. 1765. M-rea restaurată de Ionichie Hadămbu (Hasan), episcopul de la Roman.

An. 1829. M-rea restaurată de starițul Dometian Brașoveanu.

An. 1835. Biserica Bogoslovu, înnoită din temelie, când i-s'a făcut gropnița.

An. 1862. Noemb. 25. M-rea a ars cu tot pătratul.

1873—1883. M-rea restaurată peste tot, cum este adî 1905.

Am schițat aceste note cu gând să îndemn și pe alții a lucra mai bine.

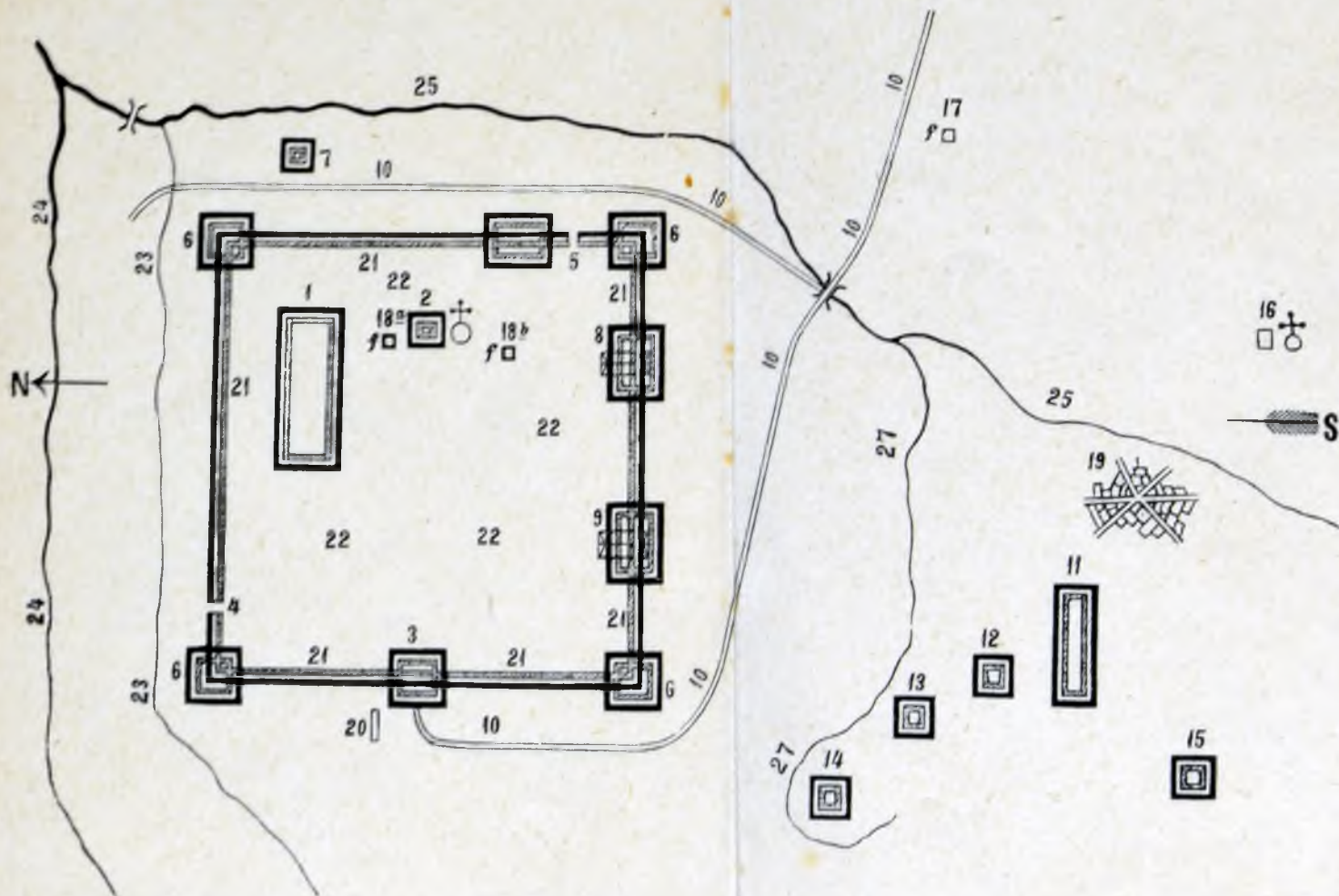

¹⁾ Odórele M-rii îngropate la piciorul muntelui Pocrovu, au rămas pierdute (detaliile în istoria cea mare a M-rii Némțu scrisă de Narcis. Manuscript în 10 tom. inedite).

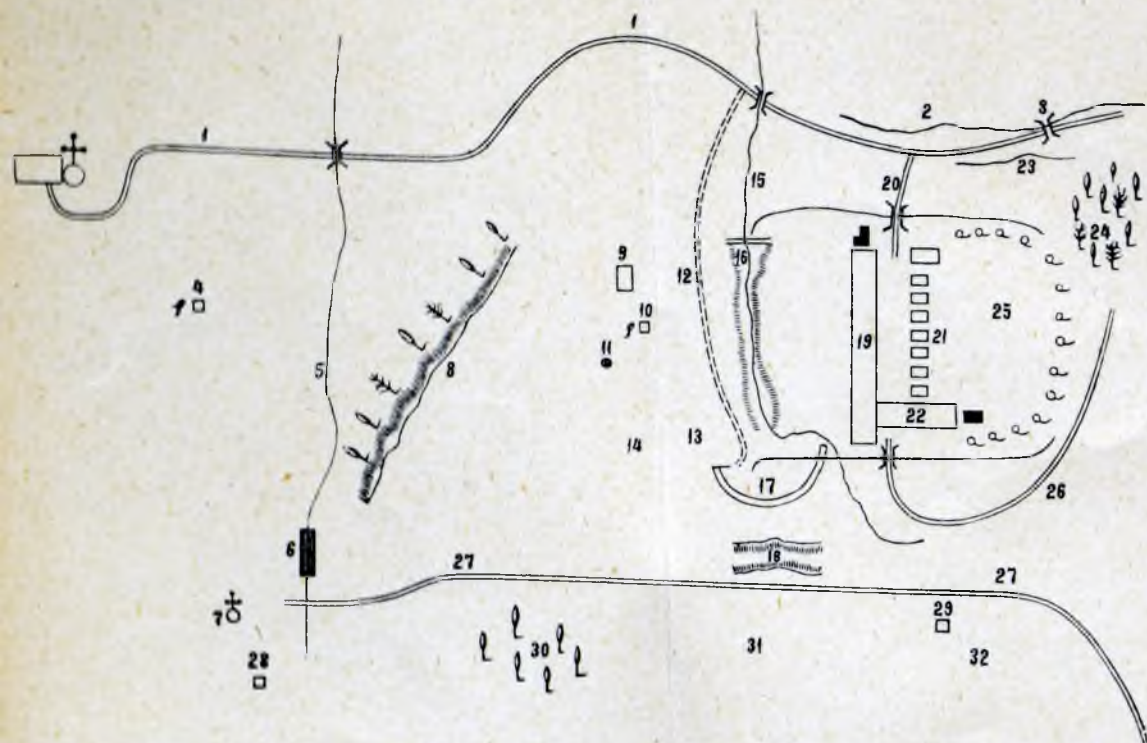
ĂȚII I
rii Némțu.

PLANUL CETĂȚII I de pe vatra Mănăstirii Némțu.

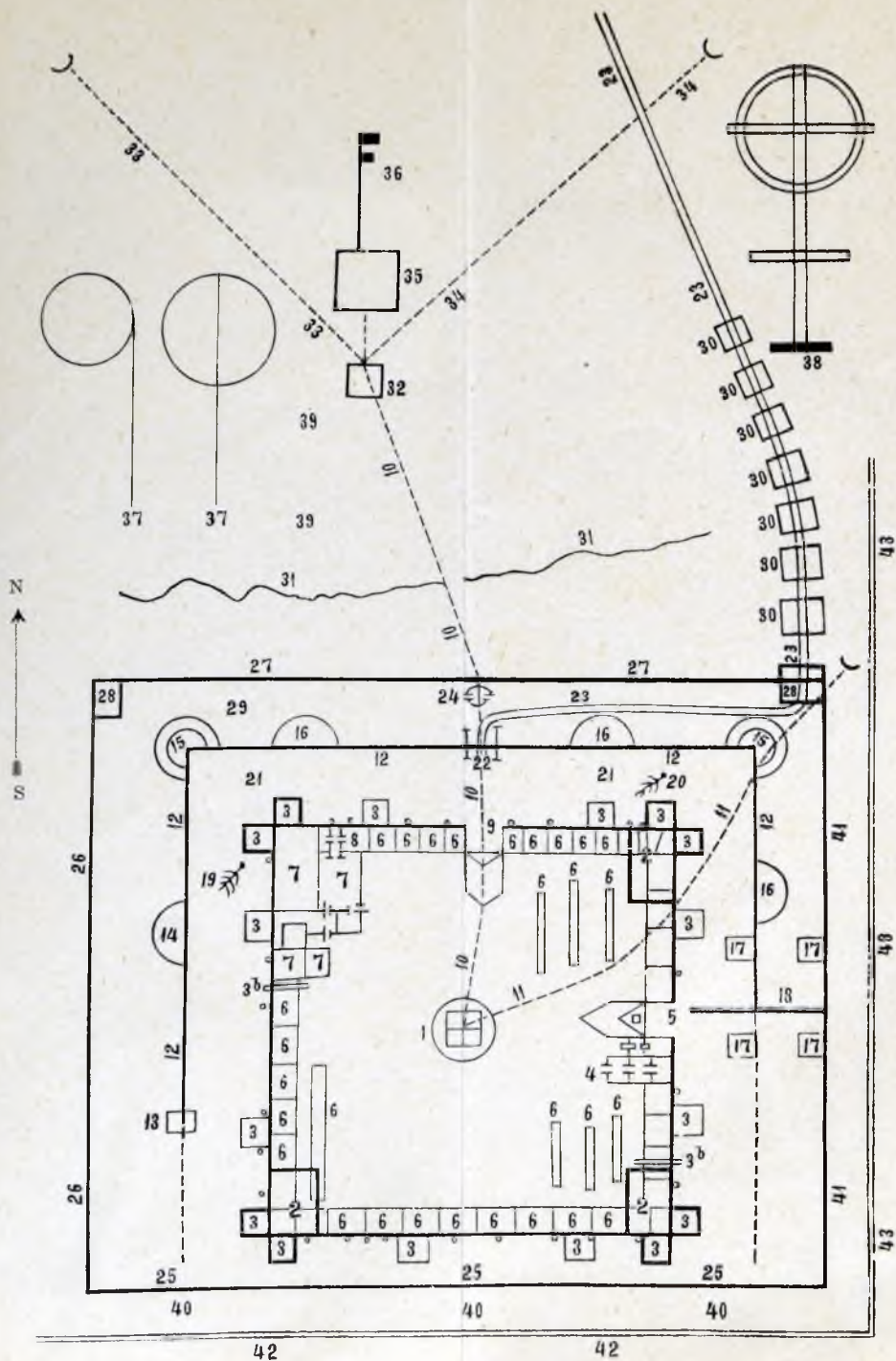

PLANUL CETĂȚII II-A
de la Trăpezari lângă Mănăstirea Némțu.

PLANUL CETĂȚII III-A

CETATEA NEMȚU.

ÎMPREJURIMILE CETĂȚII NEMȚU.

